

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

DIANA CONTI

MENTOR: DOC. DR. GREGOR PETRIČ

**SOCIALNOPSIHOLOŠKI DEJAVNIKI IZRAŽANJA
MNENJA
LISREL PRISTOP**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2006

Kazalo

1. UVOD	4
2. VIDIKA OBLIKOVANJA MNENJA	8
2.1. OBLIKOVANJE MNENJA KOT RACIONALNI PROCES	9
2.2. OBLIKOVANJE MNENJA KOT DRUŽBENI NADZOR.....	11
3. DEJAVNIKI OBLIKOVANJA IN IZRAŽANJA MNENJA NA INDIVIDUALNEM NIVOJU	14
3.1. STRAH PRED IZOLACIJO.....	14
3.1.1. <i>Stalen in minljiv strah pred izolacijo.....</i>	<i>16</i>
3.1.1. <i>Izolacija, osamljenost ter socialna opora .....</i>	<i>18</i>
3.2. VLOGA OŽJEGA DRUŽBENEGA OKOLJA V IZRAŽANJU MNENJA	20
3.3. SAMOSPOŠTOVANJE	22
4. RAZISKOVALNI OKVIR	24
4.1. OD TEORIJE K RAZISKOVALNEMU MODELU	24
4.2. TEORETSKI MODEL.....	25
4.2.1. <i>Pripravljenost izražanja mnenja glede na »javne« oziroma »zasebne« situacije .....</i>	<i>25</i>
4.2.2. <i>Pripravljenost izražanja mnenja glede na »večinskost« oziroma »manjšinskost« mnenja .....</i>	<i>26</i>
4.3. HIPOTEZE	28
5. OPERACIONALIZACIJA IN OPIS VZORCA	31
5.1. OPIS VZORCA	31
5.2. OPERACIONALIZACIJA	32
5.2.1. <i>Pripravljenost izražanja mnenja.....</i>	<i>32</i>
5.2.2. <i>Skladnost med individualnim mnenjem in percepcijo mnenja večine.....</i>	<i>35</i>
5.2.3. <i>Samospoštovanje .....</i>	<i>36</i>
5.2.4. <i>Strah pred izolacijo .....</i>	<i>37</i>
5.2.4.1. <i>Minljiv strah pred izolacijo .....</i>	<i>38</i>
5.2.4.2. <i>Stalen strah pred izolacijo.....</i>	<i>39</i>
5.2.4.3. <i>Strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine .....</i>	<i>40</i>
5.2.5. <i>Vpletenost posameznika v temo.....</i>	<i>41</i>
6. PREVERJANJE VZORČNEGA MODELA	43
6.1. PRIPRAVLJENOST IZRAŽANJA MNENJA GLEDE NA »JAVNE« OZIROMA »ZASEBNE« SITUACIJE.....	43
6.1.1. <i>Preverjanje prilagojenosti modela 1 podatkom in razprava.....</i>	<i>44</i>

6.2. PRIPRAVLJENOST IZRAŽANJA MNENJA GLEDE NA »VEČINSKOST« OZIROMA »MANJŠINSKOST« MNENJA.....	47
6.2.1. Preverjanje prilagojenosti modela 2 podatkom in razprava.....	48
9. ZAKLJUČEK.....	50
10. LITERATURA.....	54
PRILOGA A: VPRAŠALNIK.....	58
PRILOGA B: OSNOVNE STATISTIKE OBRAVNAVANIH SPREMENLJIVK.....	63
SKLADNOST MED INDIVIDUALNIM MNENJEM IN PERCEPCIJO MNENJA VEČINE	63
SAMOSPOŠTOVANJE	63
MINLJIV STRAH PRED IZOLACIJO.....	64
STALEN STRAH PRED IZOLACIJO.....	64
STRAH PRED IZOLACIJO ZNOTRAJ REFERENČNE SKUPINE	64
VPLETENOST V TEMO	65
PRILOGA C: KORELACIJE MED OPAZOVANIMI SPREMENLJIVKAMI.....	66
TEMA KLONIRANJE	66
TEMA MOŠEJA	67
PRILOGA D: PREVERJANJE TEORETSKEGA MODELA.....	68
T-STATISIKE	68

1. Uvod

Današnja potrošniška družba pritiska na posameznike in jim vsiljuje logiko svojega obnašanja in delovanja. Beck in Beck Gernsheim (1996) opozarjata, da se na eni strani večja svoboda posameznika, na drugi strani pa se posameznik sooča z vedno večjim tveganjem, saj njegovo življenje in delovanje ne potekata po starih, tradicionalnih, utečenih, preverjenih »receptih« in njegov uspeh ni zagotovljen. Posameznik sicer uživa veliko mero svobode, vendar je nanj preložena teža odločitve, katero izmed množice življenjskih poti bo izbral. Dvorezen meč svobode na eni strani in vedno večje tveganje na drugi strani se kaže tudi na področju posameznikovega izražanja mnenja. V sodobni družbi mediji (internet, radio, časopis, televizija, številne revije) omogočajo posamezniku večjo možnost dostopa do informacij, kakor tudi priložnost participacije skozi javno izražanje mnenja, vendar je zaradi tega posameznik izpostavljen številnim tveganjem. Z izraženim mnenjem, še posebej v primeru, ko to ni v skladu s pričakovanjem občinstva, tvega morebitne sankcije, ki ga lahko doletijo iz okolice ali s strani različnih skupin (primarnih, referenčnih, vrstniških skupin). V času individualizacije¹ ter pluralizma, ko preide teža odločitev na posameznika, ima pomembno vlogo pri sprejemanju teh odločitev znanje, ki si ga posameznik lahko pridobi skozi različne vire informacij. Informacije posamezniku omogočajo soočenje s tveganji in lažje individualno odločanje.

V diplomskem delu bom poskušala ugotoviti, na kakšen način se mnenja posameznikov oblikujejo in kateri so tisti dejavniki, ki vplivajo na posameznika, da svoje mnenje tudi izrazi. S tem vprašanjem se soočajo komunikološko raziskovanje, sociologija in socialna psihologija, rezultati pa so precej neenotni, zato bom vprašanja tudi empirično preverila. Namen naloge torej ni problematiziranje teoretskih izhodišč o oblikovanju mnenja in ravno tako ne problematiziranje vpliva, ki ga ima javno izraženo mnenje na politične odločitve v demokratičnih sistemih, ampak predvsem metodološko izčrpna, sistematična in statistična korektna obravnava vplivov na posameznikovo pripravljenost izražanja mnenja.

V zgodovini raziskovanja javnega mnenja so avtorji identificirali v grobem dva paradigmatiska pristopa k obravnavi izražanja mnenja, in sicer (1) pristop, ki poudarja družbeni vpliv na izražanje mnenja – »javno mnenje kot družbeni nadzor«, in (2) izražanje mnenja kot racionalen proces. Po mnenju Pinterja (2002) je trend raziskav komunikacijskih procesov, da

---

¹ »Individualizacija [...] pomeni, da se biografija ljudi osvobodi iz vnaprej danih fiksacij, da postane odprta, odvisna od odločitev in je kot naloga položena v roke vsakega posameznika.« (Beck, 2001:197)

se počasi oddaljujejo od uveljavljenih predstav o družbenem vplivu, vendar jih še vedno »zanimajo oblikovanje preferenc posameznikov oziroma njihovo nastajanje, vendar pri tem iščejo nove možnosti za konceptualizacijo njihovih značilnosti, kot so racionalnost, premišljenost, informacijska opora« (Pinter 2002:175). Ne glede na trend bom v svojem diplomskem delu posvetila večjo pozornost prvemu pristopu, ki je tesno povezan z vprašanjem tveganja in vpliva socialnopsiholoških faktorjev, ki se pojavijo v procesu oblikovanja in izražanja mnenj. Tukaj bom izpostavila tradicijo, ki jo je začrtala Noelle-Neumannova, avtorica, ki je znana predvsem po svoji teoriji spirale molka. V pojasnjevanju izražanja mnenja ne moremo zapostaviti tudi racionalne, demokratične tradicije. Med bolj znanimi avtorji pristopa, ki poudarja oblikovanje in izražanje mnenja kot racionalen proces, so Habermas, Dewey, Katz, Tönnies in drugi. Nekatere med njimi bom v nadaljevanju tudi natančneje predstavila. Skupna točka njihovim teorijam pa je fenomen razprave, v kateri si posameznik oblikuje mnenje na racionalni osnovi in ki vpliva na javno mnenje in politične odločitve.

Od sedemdesetih let naprej je, tudi zaradi teorije spirale molka, nastala bogata tradicija empiričnega preverjanja izražanja mnenja. Tudi jaz sem osnovno idejo za pojasnjevanje dejavnikov, ki vplivajo na posameznikovo pripravljenost izražanja mnenja, vzela iz teorije spirale molka. Na podlagi kritik ter predlogov avtorjev, ki so se ukvarjali s preverjanjem tega modela (Scheufele, Moy), sem model razširila ter obogatila, pri tem sem skušala upoštevati še nekatere druge motivacijske in konformne dejavnike. Strahu pred izolacijo kot glavnemu motivacijskemu dejavniku v teoriji spirale molka posvečam v delu veliko pozornosti. Ta pojem sem skušala natančneje razčleniti, saj ga je do sedaj upoštevalo le malo avtorjev. Nekateri avtorji so v zadnjih letih poskusili z operacionalizacijo strahu pred izolacijo ter z vključitvijo tega kot spremenljivko v model. V Združenih državah Amerike so Moy in drugi (2001) dokazali, da večji kot je strah pred izolacijo, manjša je posameznikova pripravljenost izražanja mnenja, čeprav je bila operacionalizacija pojma nekorektna oziroma pomanjkljiva² in se pri tem pojavlja vprašanje veljavnosti merjenja. Povezanost potrdijo tudi Scheufele (2001) in Petrič in Pinter (2002) v Sloveniji, kot tudi Neuwirth (2000) na primeru podpore politikom v Mehiki. Neuwirth (2000) je potrdil negativno povezanost med »*splošnim strahom*« in vstopom v diskusijo v obeh testiranih primerih ter delno potrdil povezanost »*strahu pred diskusijo*« z vstopom v diskusijo. Na Taiwanu niso potrdili povezave strahu pred izolacijo s pripravljenostjo izražanja mnenja, ampak so ugotovili, da na izražanje mnenja vplivata nizka motivacija in pomanjkanje zaupanja (Sun 1991 v Neuwirth 2000).

---

² *Strah pred izolacijo so Moy et al. operacionalizirali le z enim vprašanjem in sicer: »Ali vas je strah izolacije?«*

Glede na pomembnost in razprave, ki potekajo okoli vpliva primarnih (Moy in drugi, 2001) oziroma referenčnih skupin (Scheufele, 2001; Cohen, 2001) na mnenje posameznika in njegovo pripravljenost izražanja mnenja, sem v model vključila tudi strah pred izolacijo znotraj referenčnih skupin.

Dosedanje empirične raziskave, ki se ukvarjajo z izražanjem mnenja, so bile velikokrat preizkušene in preverjene po svetu in tudi v Sloveniji. Zaradi različnih populacij, na katerih so bila preverjanja izvedena, in različnih operacionalizacij posameznih pojmov, rezultati teh raziskav niso enotni. Vzrok različnih rezultatov lahko iščemo tudi v pomanjkljivostih, ki jih opazimo v empiričnih preverjanjih, saj avtorji niso dodobra izkoristili znanj in možnosti, ki jih ponuja statistika. Pridružujem se Petriču, ki pravi, da je »z linearnimi strukturnimi modeli [...] mogoče oceniti zanesljivost in empirično veljavnost vsakega indikatorja, veljavnost konstrukta, [...], vendar avtorji, ki sicer uporabljajo tovrstne metode (Scheufele, 1999, 2001), te možnosti ne izkoriščajo« (Petrič 2002:137). Iz tega izhodišča je eden ključnih namenov diplomske naloge metodološko čim bolj korektno pojasniti izražanje mnenja s socialnopsihološkimi dejavniki, izluščenimi iz tradicije raziskovanja izražanja mnenja z uporabo linearnega strukturnega modeliranja.

Diplomsko delo je sestavljeno iz teoretičnega in empiričnega dela. Takoj za uvodnim poglavjem bom najprej predstavila dva različna vidika pojmovanja javnega mnenja. Razliko med njima lahko ponazorimo s Splichalovo kritiko spirale molka. Kot pravi omenjena avtorica, je »v nasprotju s klasičnimi teorijami javnega mnenja, ki izhajajo iz načela javnosti kot temelja demokracije, pa je tak demokratični ideal popolnoma tuj teoriji spirale molka, ki jo je v sedemdesetih letih zasnovala Elisabeth Noelle-Neumann« (Splichal 1997:12). V tretjem poglavju bom poskušala opredeliti vpliv družbenega okolja na oblikovanje in izražanje mnenja. S četrtem poglavjem se začne drugi, ključni in obsežnejši del naloge, ki je namenjen konceptualizaciji in operacionalizaciji pojmov in nenazadnje tudi empiričnemu preverjanju pojasnjevalnega modela. Na podlagi zbranih podatkov bom preverila postavljene hipoteze ter skušala odgovoriti na zastavljene hipoteze, predvsem pa se bom osredotočila na vprašanje, kateri so tisti dejavniki, ki vplivajo na posameznikovo pripravljenost izražanja mnenja. Pri primerjavi obeh pristopov bom poskusila tudi odgovoriti na vprašanje, ali ima pri izražanju mnenja osrednjo vlogo strah pred izolacijo, kot predvideva teorija spirale molka, ali so to racionalni dejavniki. Skozi nalogo bom tudi prikazala smiselnost razčlenitve strahu pred izolacijo na več dimenzij ter vpliv teh na izražanje mnenja. V šestem poglavju so predstavljeni rezultati raziskave ter zanesljivost in empirična veljavnost merskega instrumenta, kar je bila tudi ena izmed očitanih pomanjkljivost predhodnih raziskav.

Pomanjkljivost prejšnjih raziskav so bile tako v nizki vrednosti koeficienta zanesljivosti kot v neporočanju vrednosti. V zadnjem poglavju so predstavljeni zaključki, ovrednotenje celotne raziskave, smernice in možne izboljšave za nadaljnje raziskovanje problema.

2. Vidika oblikovanja mnenja

Z vprašanjem, kako se mnenje posameznika oblikuje in kaj vse vpliva na izražanje mnenja, se ukvarjajo v komunikološkem raziskovanju, v sociologiji in socialni psihologiji, zato ni presenetljivo, da obstaja veliko število razlag tega procesa.

Preden se bom osredotočila na različne vidike oblikovanje posameznikovega mnenja in dejavnike, ki vplivajo na izražanje tega, je potrebno razlikovati med mnenjem (ang. opinion), stališčem (ang. attitude) in prepričanjem (ang. beliefs), saj se ti pojmi v literaturi pogosto zamenjujejo, pogosto pa se jih uporablja kot sinonime. Mnenja so »z besedami izražena stališča; prepričanja pa so nagnjenost sprejemanja nečesa kot pravilnega« (Bardes in Oldendick 2003). So bolj specifična od stališč in bolj nestabilna oziroma lažje spremenljiva (Ule 1997). Ne ukvarjam se torej z nekimi globinskimi strukturami, temveč s tistim, kar posameznik pove v diskretnih, kvazi javnih oziroma javnih situacijah.

Kljub številčnosti pristopov k obravnavi (javno) izraženih mnenj lahko v grobem ločimo dva pristopa. Ločitev dveh pristopov k raziskovanju javnega mnenja je načrtala že Noelle-Neumannova, pri tem pa se je naslonila na Childsa in različne definicije javnega mnenja (Noelle-Neumann 1993:220). Ko primerjamo dva različna vidika, je treba poudariti, da sta zasnovana na različnih predpostavkah o funkcijah javnega mnenja. Noelle-Neumannova je pri definiranju javnega mnenja nasproti postavila dve razumevanji javnega mnenja, ki ju je naslonila na Mertonovo razlikovanje med manifestnimi in latentnimi funkcijami: (1) javno mnenje kot racionalni proces in (2) javno mnenje kot družbeni nadzor. Prvi temelji na racionalnem oblikovanju mnenja, osredotoči se na demokratično participacijo in izmenjavo različnih stališč v javnih zadevah. Primerljiv je z Mertonovo manifestno funkcijo javnega mnenja, saj so posledice prilagajanja ali sprejemanja načrtne in prepoznane. Drugo razumevanje je bolj realistično, saj je njegova vloga pospešiti družbeno integracijo in zagotoviti dovolj visok nivo konsenza znotraj družbe. Primerljivo je z latentno funkcijo ter predstavlja družbeno nadzorovanje in funkcije, ki niso načrtovane in ne prepoznane. Razlika med njima pa »ni razlika med racionalnostjo in nadzorljivostjo, temveč v izvoru in cilju nadzora, saj obe implicirata tako neko obliko nadzora kot tudi neko obliko racionalnosti.« (Splichal 1997:239).

Razlike v načinu proučevanja javnega mnenja ter različni načini merjenja so pripeljali tudi do različnih definicij. Splichal je mnenja, da je vzrok za dihotomijo v »odmiku proučevanja

javnosti in javnega mnenja iz domene državnoznanstva ali normativne politične teorije v domeno psihologije, sociologije in kasneje komunikologije ter empiričnega družboslovnega raziskovanja«. (Splichal 1997:58) Vsekakor so vprašanja racionalnosti in nadzorovanja, participacije in predstavništva ter konsenza skozi vsa ta leta bistvo večine razprav in sporov pri proučevanju javnega mnenja.

Posledice različnih pristopov so se pokazale tudi na empiričnem nivoju. Scheufele (1999) ugotavlja, da sta pri proučevanju posameznikove pripravljenosti izražanja mnenja oziroma njegove zmožnosti vstopa v javne diskusije možni operacionalizaciji preko dveh dimenzij: »in sicer kot (1) racionalno izmenjavo idej ali argumentov med državljani oziroma deliberacijo na eni strani in (2) izražanje mnenja v situaciji pod pritiskom ali vsaj percepiranim pritiskom na drugi strani.« (Scheufele 1999:25)

V nadaljevanju bom natančneje predstavila oba pristopa ter avtorje, ki so za vsakega izmed njiju pomembni.

2.1. Oblikovanje mnenja kot racionalni proces

Pristopa se med seboj ločita predvsem po predpostavkah, kaj je funkcija javnega mnenja. Po Noelle-Neumanovi se »javno mnenje kot racionalni proces osredotoča na demokratično sodelovanje in izmenjavo različnih stališč glede javnih zadev, skupaj z zahtevo, da so te ideje deležne pozornosti vlade in skrbjo, da je lahko proces oblikovanja mnenja manipuliran s strani moči države ali kapitala s pomočjo množičnih medijev in moderne tehnologije« (Noelle-Neumann, 1995:45). Vendar tega t.i. racionalnega procesa nastajanja javnega mnenja Noelle-Neumannova »ne vidi« in, kot nadalje pravi, gre v tem pristopu v prvi vrsti za »mnenja in argumente, medtem ko javno mnenje kot družbeni nadzor lahko apliciramo na širše področje, dejansko na vse, kar je vidno izraženo mnenje v javnosti, bodisi direktno v obliki mnenja, lahko pa je tudi indirektno v obliki priponk, zastav, pričesk [...] Ta pojem lahko pojasnjuje fenomen nad in prek politične sfere.« (Noelle-Neumann, 1995:46-47). V nadaljevanju bom natančneje predstavila nekatere zagovornike »racionalnega« pristopa. Po Palmerju racionalno formacijo javnega predstavlja »soglasje mnogih oziroma soglasje večine državljanov, s spoštovanjem odločitve, do katere je vsak posameznik prišel kot rezultat svojih razmišljanj ali na podlagi znanj o določeni zadevi« (Palmer v Scheufele, 1999:28). Knight in Johnson sta se, za razliko od Palmerja, primarno osredotočila na deliberacijo in opisala proces racionalnega oblikovanja mnenja kot »idealiziran proces, ki temelji na

pravičnih procedurah, znotraj katerih sodelujejo politični akterji z namenom, da bi z utemeljenimi argumenti rešili politične konflikte.« (Knight in Johnson v Scheufele, 1999:28).

Takoj postane jasno, da je v racionalno oblikovanje mnenja vpletenih več nivojev, in sicer: posameznik, skupina, država. Pri tem se je potrebno zavedati, da obstaja med pogovorom oziroma razpravo, javnim mnenjem in politiko tesna povezanost (Shamir in Shamir 2000), saj je nenazadnje »pogovor duša demokracije« (Kim in drugi, 1999:362). Bistvo deliberativne demokracije je, da je to »proces, kjer lahko posamezniki prostovoljno in svobodno prisostvujejo v diskusijah o javnih temah.« (Kim in drugi, 1999:361). Pomembno je izpostaviti, da ima participacija, torej posameznikova angažiranost, temeljno vlogo, saj je mnenje nenazadnje potrebno izraziti in tukaj igra zelo pomembno vlogo dejstvo, ali je posameznik pripravljen za sodelovanje. To poudarita tudi Shamir in Shamir (2002), ki sta zapisala, da je »tesna povezanost med izražanjem mnenja in politiko poudarjena s pojmom politične participacije« (Shamir in Shamir 2000:141), od katere sta odvisna tako javnost kot demokracija. Iz tega sledi, da je »deliberativna demokracija diskurzivna demokracija« (Dryzek in Kim in drugi, 1999:361).

Eden izmed najpomembnejših predstavnikov tega pristopa je Habermas. V osemdesetih je razvijal teorijo diskurzivne etike, ki predpostavlja diskurzivno oblikovanje mnenja. Habermas zagovarja argumentirano razpravo, pri kateri se oblikujejo mnenje in volja in katere cilj je racionalno soglasje. Diskurzivna etika ima po Škerlepu »kognitivni značaj, kar pomeni, da veljavnih norm ne nalaga neka zunanja instanca (bog, tradicija, narava), temveč jih proizvede javna razprava državljanov v politični javnosti« (Škerlep, 2002:160) ali povedano drugače: »deliberacija je diskurzivna in racionalna«. (Manin v Scheufele 1999:26)

Tudi Katz je poudaril pomembnost pogovora in debat kot »temeljni kamen« v participativni demokraciji. Prav tako vztraja, da mnenja vodijo k akciji. »Mnenja so resnično oblikovana skozi dnevne izmenjave razlag, komentarjev in opažanj, kar prehaja med ljudmi [...] S procesom medsebojnega pogovarjanja se nejasna nagnjenja, ki jih imajo ljudje, izkristalizirajo v določeno vedenje, dejanje ali volilni glas«. (Katz v Kim et al, 1999:367). Podobno tudi Dewey poudarja pomembnost ljudske participacije in dialoga, saj ljudje šele na podlagi medosebnega komuniciranja lahko dobijo potrebne informacije, kar izhaja iz njegove predpostavke, da ljudje ne vedo vsega o vsem in delujejo na podlagi navad. Po Deweyju »bo skupina sprejela racionalno odločitev, če bo čim več posameznikov predstavilo čim več idej in dejstev, o njih razpravljalo ter predstavilo argumente za in proti«. (Splichal 1997:160)

Med avtorji, ki zagovarjajo idejo razprave, dialoga z argumenti ter spopad različnih mnenj, je tudi Fishkin. Fishkin se je osredotočil predvsem na demokratično in participativno sprejemanje odločitev. Je zagovornik ideje, da se morajo državljani o zadevah posvetovati, si oblikovati mnenje, ne pa se le opredeljevati. Državljeni, ki so zainteresirani za določeno temo, morajo sprejeti informacije, strokovni pogled in razmisliti o pridobljenem znanju o izmenjavi mnenj z ostalimi ljudmi (McLeod 1999). Tako odločanje zajema vse vrednote demokracije in demokratičnega odločanja: posvetovanje, participacijo, politično enakost.

2.2. Oblikovanje mnenja kot družbeni nadzor

Ena izmed najvplivnejših predstavnic oziroma zagovornic, ki poudarjajo vlogo javnega mnenja kot družbenega nadzora, je Elisabeth Noelle-Neumann. Njeno stališče se jasno odraža že v definiciji javnega mnenja, v kateri je zapisala, da »je javno mnenje kot družbeno nadzorovanje osredotočeno na zagotavljanje zadostne stopnje družbenega konsenza o družbenih vrednotah in ciljih.« (Noelle-Neumann 1993:229) Moč javnega mnenja, ko govorimo o tem pristopu, po Noelle-Neumannovi »izvira iz strahu pred izolacijo, katerega družba usmerja v deviantne posameznike in vlado, in iz strahu pred izolacijo, ki je rezultat narave posameznika« (Noelle-Neumann 1993:229). Posamezniki z namenom, da bi se izognili socialni izolaciji in negativnim sankcijam, neprestano spremljajo svoje okolje, da bi videli, katera mnenja so oziroma bodo prevladovala in bodo posledično deležna odobravanja družbe. Ravno tako težijo k udeležbi v večinskem soglasju in s tem ustvarjajo integracijo in kohezivnost v družbi in zagotavljanje dovolj visoke stopnje konsenza. Javno mnenje na tak način ohranja družbeni red. (Noelle-Neumann 1992)

Posameznik je v družbenih interakcijah podvržen vplivu, ki se razlikuje tako po načinu vplivanja, kot tudi v samem procesu vplivanja. Z raziskovanjem družbenega vpliva in z oblikovanjem mnenj in idej se najpogosteje ukvarja socialna psihologija. Vendar tudi v socialni psihologiji ni enotnega teoretskega okvirja, ki bi razložil, kako delujejo družbeni vplivi. Med najvplivnejše avtorje, ki so veliko pripomogli k razumevanju socialnega vplivanja, sodita Deutsch in Gerard. Utemeljila sta razlikovanje dveh vrst družbenega vplivanja, in sicer informativen in normativen vpliv (Deutsch in Gerard 1955), med katerima je ključna razlika predvsem v načinu, kako posameznik sprejme informacijo, oba pa naj bi nenazadnje vodila h konformiranju.

Avtorja sta normativno vplivanje poimenovala vplivanje, ko se posameznik prilagodi oziroma podredi pričakovanjem skupine, največkrat zato, da bi si zagotovil njeno sprejemanje ali

potrditev. Informacija tako ni sprejeta zaradi njene točnosti ali objektivnosti, ampak zaradi tega, ker to od posameznika zahteva skupina, oziroma je s tem pogojeno članstvo v skupini. Posameznik se podredi skupinskemu pričakovanju le navzven, svojega stališča ne spremeni. »Motivacija, ki stoji za normativnim vplivom, je posameznikova želja, da bi se izognil negativnim rezultatom, kot je strah pred izolacijo, zavrnitev, zadrega ... in da bi dosegel pozitivne rezultate, kot sta družbeno potrditev in sprejetje« (Shamir in Shamir, 2000:143). Pri informacijskem vplivanju pa informacija posamezniku predstavlja neko dejstvo oziroma podatek o resničnosti, ki pa ni odvisen od tega, kdo ta podatek posreduje (za razliko od normativnega vplivanja, kjer je to najbolj pomembno). Posameznik torej sprejme informacijo le zaradi njene vsebine in ne zaradi privlačnosti tistega, ki jo posreduje, ali zaradi tega, ker bi bil v to kakorkoli prisiljen. Tukaj se pokaže še druga, pomembnejša razlika, in sicer, da gre pri normativnem vplivanju samo za navidezno sprejemanje informacij, pri čemer posameznik svoje mnenje spremeni samo v javnosti, medtem ko gre pri informacijskem vplivanju za osebno, resnično sprejemanje informacij in »se dotakne tako javnih kot tudi osebnih pogledov«. (Sahmir in Shamir, 2000:144)

Dejavnik vplivanja na skupino, ki je značilen predvsem za tradicijo spirale molka, je raziskoval tudi Van Avarmaet (Van Avarmaet v Bečaj 1997). Po njegovem mnenju ima posameznik, ki mora izraziti svoje mnenje, dvojno težavo, in sicer: (1) rad bi imel prav in (2) rad bi naredil dober vtis na druge. Posameznik ima tako na voljo svoje mnenje (informacijo, ki mu jo ponujajo lastna čutila) ter sodbo drugih oseb. Kadar se informaciji ujemata, posameznik ni v dilemi, ko pa se razlikujeta, mora izbirati in se odločiti za eno. Če se podredi drugim, ker se mu zdi presoja drugih pravilnejša, gre za notranje konformiranje oziroma spreobrnitev, ki je posledica informacijskega vplivanja: »presoji drugih se prepusti, ker ji zaupa bolj kot svoji« (Van Avarmaet v Bečaj 1997:225). Lahko pa posameznik tudi na drugačen način popusti skupinskemu pritisku. Tako lahko na primer bolj verjame svoji lastni presoji, vendar pa oceni, da bi z javno izraženim drugačnim mnenjem izzval odklanjanje, v skrajnem primeru celo izolacijo s strani skupine. Osrednjo vlogo pri proučevanju vplivanja skupine na posameznika igra pri Van Avarmaetu, tako kot pri Noelle-Neumannovi, strah pred izolacijo. Izolacija posameznika s strani skupine je sicer skrajna sankcija, saj ima skupina na voljo tudi »milejše« oblike sankcij. Še vedno ima posameznik na voljo, če bi bil položaj zanj preveč neugoden, sprejetje skupinskega mnenja samo navidezno oziroma navzven in se tako izogniti neprijetnostim. Tukaj pa gre za normativno vplivanje, tj. javno konformiranje ali popuščanje.

Če povzamem, je ključna razlika med pristopoma v tem, da se racionalni pristop ukvarja predvsem z odnosom javnega mnenja, političnega odločanja in demokracijo, družbeno nadzorski pa se o demokratičnosti ne sprašuje, temveč proučuje vzdrževanje družbenega reda skozi konformnost. Metodološko gledano se družbeni nadzor pristop ukvarja pretežno z družbenimi vplivi na individualnem nivoju, normativno–racionalni pa s posledicami razpravljanja na naravo sistema.

3. Dejavniki oblikovanja in izražanja mnenja na individualnem nivoju

Če bi se lahko strinjali, da oblikovanje (neizraženega) mnenja poteka kot racionalen proces, za izražanje mnenja pa racionalna argumentacija ni več tako pomembna, ampak je pomemben tudi družbeni kontekst, ki lahko pri posamezniku zavira ali pa spodbuja izražanje njegovih mnenj, potem razlogi za to, ali posameznik mnenje izrazi ali ne, niso več samo racionalni, ampak tudi iracionalni. Posamezniku je pri izražanju mnenja pomembno, kakšno je prevladujoče mnenje skupine, kako pomembno vlogo ima skupina v posameznikovem življenju, kot tudi to, koliko in kakšne informacije poseduje. In ker živimo v družbi tveganja, je za posameznika bolj pomembno to, da se izogne tveganjem in kritiki, kot pa da je tisto, kar govori, popolnoma res. Teža odločitve same se zgrne na posameznika.

Eden izmed pomembnejših dejavnikov, ki je bil skozi leta postavljen v središče raziskovanja izražanja mnenja, ter je za to tradicijo specifičen dejavnik, je že omenjeni strah pred izolacijo. Posameznik ga občuti v procesu, ko se odloča za to, da pove, kakšno je njegovo mnenje o neki stvari pred manjšo ali večjo skupino ljudi. Velja, da »ljudje zaradi strahu pred izolacijo nenehno opazujejo svoje družbeno okolje in ocenjujejo mnenja drugih« (Petrič, 2002:137), in nenazadnje, da zaradi strahu ne povedo, kar mislijo, oziroma v skrajnem primeru ne povedo ničesar.

3.1. Strah pred izolacijo

Zaradi različnih osebnostnih lastnosti posameznika in njegove edinstvenosti ter preteklih izkušenj, ki so mu pustile določene posledice, se lahko tudi v podobnih okoliščinah (situacijah) posamezniki zelo različno odzovejo. Vendar pa igrajo ključno vlogo pri posameznikovem dojetanju, obvladovanju in nenazadnje reagiranju posameznika v različnih situacijah čustva in emocije (Sesti, 2000:15). Eno takšnih čustev, ki vodi naše delovanje, je tudi strah.

Strah pred izolacijo v komunikološkem raziskovanju največkrat povezujejo z Noelle-Neumannovo in njeno teorijo spirale molka, ki je postala ena izmed najvplivnejših teorij pri obravnavanju javnega mnenja kot vrste družbenega nadzora. Prvič je bila predstavljena že v zgodnjih sedemdesetih letih. Po teoriji spirale molka je glavni dejavnik, ki sproži spiralo molka, posamezniku nezaveden, genetsko prirojen strah pred izolacijo, ki ga posamezniki

konstantno občutijo. Zaradi strahu pred izolacijo, s katerim družba preti posameznikom, tem ni pomembno njihovo mnenje, ne, kaj je prav in kaj napačno, ampak samo to, kaj je družbeno sprejemljivo. Posameznikovo obnašanje je pod »velikim vplivom strahu pred izolacijo, kar povzroči, da postanejo že prej omenjene sankcije, zanikanja, ujemanja in podobno zelo močne oblike vplivanja.« (Glynn in McLeod, 1984:47). Strah pred izolacijo je po mnenju Noelle-Neumannove eden izmed glavnih dejavnikov, ki vplivajo na to, ali bo posameznik izrazil svoje mnenje ali ne. Zaradi strahu pred izolacijo, s katerim družba preti posameznikom, ti neprestano opazujejo in ocenjujejo svoje okolje, da bi videli, katera mnenja bodo deležna odobravanja in katera neodobravanje družbe ter katera se bodo v prihodnje okrepila ali izgubljala moč. Posamezniki črpajo svoje ocene iz množičnih medijev in medosebnih razgovorov. Rezultat zaznave vpliva na to, ali bodo posamezniki pripravljene izraziti svoje mnenje. Če posamezniki verjamejo, da je njihovo mnenje del konsenza, bodo samozavestno izrazili svoje mnenje. Nasprotno pa posamezniki, ki zaznajo, da so v manjšini, postanejo bolj previdni ali celo tihi. Težijo k prikrivanju svoje pozicije v javnosti, dokler mnenje, ki se zdi, da je manjšinsko, ne popolnoma izgine. (Noelle-Neumann 1995:202).

Veliko avtorjev Noelle-Neumannovi očita, da se ljudje lahko velikokrat motijo v zaznavah drugih in se pogosto zanašajo na njihovo mnenje, osebne izkušnje, prijatelje, znance, družino. Mnenja, ki so prisotna v posameznikovi okolici, pa niso nujno večinska. Posebej je to aktualno v današnjih časih, v demokratičnem svetu, kjer lahko vsak pove, kar misli, in tudi mnenja (pri nekaterih temah) niso več tako črno-bela, kot so bila v preteklosti. Pomembno vlogo igrajo tukaj tudi mediji, ki ne sporočajo oziroma poročajo enakih informacij, niso enotni in niso vsi na »eni strani«. Lahko se zgodi, da manjšinska mnenja v resnici niso manjšinska ali obratno, prevladujoča mnenja sploh niso prevladujoča. Percepcija posameznika tako izhaja iz dveh virov, in sicer iz »percepcije realnosti, ki jo posameznik občuti skozi množične medije na eni strani, in iz medsebojne komunikacije in opazovanja na drugi strani« (Noelle-Neumann 1993:220). V primeru neskladnosti med mnenjem posameznika in percepcijo večinskega mnenja lahko govorimo o občutku neskladnosti med stališči, kjer ne gre nujno za realno neskladnost. Pomembno je to to, kar posameznik občuti in ne dejansko stanje. Posameznikova percepcija zavzemanja večinskega ali manjšinskega mnenje, je po mnenju Salmona in Kline, pomembnejša od dejanskega stanja (Salmon in Kline 1984). Saj ljudje, kot je zapisala Uletova, »reagiramo na tisto neskladnost, ki jo čutimo in kakor jo čutimo.« (Ule 1997: 147)

Pojem strahu pred izolacijo je bil skozi čas podvržen raznim polemikam v empiričnih preverjanjih tudi zaradi nekonsistentne opredelitve pojma samega. Noelle-Neumanova je v

začetku strah pred izolacijo definirala kot nezaveden, samoumeven, kot nekaj prirojenega posamezniku. Kasneje pa je uporabila pojem »zadrega« (ang. *embarrasement*), ki jo sprožajo določene situacije, in zadrego povezala s strahom pred izolacijo.

Obenem pa si tudi njeni kritiki niso edini, ali strah pred izolacijo sploh lahko operacionaliziramo ali je bolje, da v modelu nastopa kot konstanta. Redki avtorji so predvsem v zadnjih letih strah pred izolacijo vključili v empirično preverjanje (Glynn in Park, Shoemaker, Neuwirth), vendar so le-tega različno definirali. Shoemaker in drugi (2002) na primer strah pred izolacijo enačijo s strahom pred negativnim vrednotenjem in ga definirajo kot »posameznikov strah, da bi ga ostali (drugi) negativno ocenjevali« (Shoemaker, 2002:68), medtem ko Glynn in Park (v Neuwirth, 2000) strah pred izolacijo definirata kot »skrb posameznika, da bi se ga ostali (drugi) izogibali oziroma, da bi se obnašali drugače.« (Neuwirth, 2000:141-142)

Različnim definicijam in različnim operacionalizacijam sledi še delitev strahu na različne dimenzije in empirično preverjanje. Že omenjeni avtorji, ki so pri preverjanju modela spirale molka v model vključili tudi strah pred izolacijo, so v modelih uporabili različne dimenzije strahu pred izolacijo. Glynn in Park (Glynn in Park v Neuwirth, 2000) sta uporabila stalen strah, medtem ko je Scheufele (1999) z odprtim vprašanjem zajel tako stalen, kot tudi minljiv strah pred izolacijo. Nenazadnje velja omeniti še Neuwirthovo (2000) konceptualno delitev strahu pred izolacijo, saj je preučeval »splošni strah« in »strah pred diskusijo«.

3.1.1. Stalen in minljiv strah pred izolacijo

Zelo malo raziskovalcev se je oziroma se ukvarja z razlikovanjem med minljivim in stalnim strahom, posledično o tem tudi ni veliko napisanega. Preučevanje stalnega (*ang.*: »*traits*«) in minljivega (*ang.*: »*states*«) strahu sega daleč v preteklost, predvsem na področju psihologije. Zaradi potrebe proučevanja osebnosti posameznika ter zaradi opisovanja razlik med posamezniki je pojem stalnega (stalne lastnosti, ki jih ima posameznik) prisoten od vsega začetka, medtem ko je bil pojem minljivega (proučevanje minljivih lastnosti, ki se spreminjajo glede na situacijo), vpeljan šele v šestdesetih in sedemdesetih letih (Steyer 1999:2). Potreba po ločevanju med stalnim in minljivim strahom nenazadnje izhaja iz dejstva, da posamezniki v različnih situacijah drugače reagirajo in se odzivajo, kar so nekateri avtorji (Hartshorne in May 1928; Alport 1983 v Steyer 1999) tudi dokazali.

Komunikološke raziskave so osredotočene predvsem na preučevanje strahu pred komunikacijo in s tem povezano tudi razlikovanje med stalno in minljivo bojaznijo (ang. »Trait and State Anxiety«). Bojazen (ang. »anxiety«) je po sami definiciji najbližje pojmu strahu, zato se bom pri pojasnjevanju razlike med minljivim in stalnim strahom oprla na omenjene raziskave. S pojmom bojazen pojasnjujemo oziroma opisujemo občutke in znake, ki se pojavijo ob posameznikovem občutku mentalne ali fizične napetosti, ko se posamezniki spopadajo z vprašanjem, kako jih bodo sovrstniki, sodelavci sprejeli, in nenazadnje bojazen pred negativno oceno sodelujočih pri raznih javnih nastopih. Avtorji, ki so se ukvarjali s proučevanjem bojazni (Alport 1937; Eysenck 1981), stalno bojazen opisujejo kot »napovedovalno reakcijo«, medtem ko je minljiva bojazen po njihovem mnenju pripetljaj v enkratnem opazovanem dogodku. Kljub nekoliko bolj jasnemu razlikovanju med minljivo in stalno bojaznijo avtorjev Alporta (1937), Spielbergerja (1970) in Eysencka (1981), sta v iskanju razlike minljivega in stalnega strahu Allen in Potkay (1981) zavzela do tedaj še neznano stališče. Po njunem mnenju je razlika med njima samo v času trajanja bojazni. Zapisala sta, da traja stalna bojazen dlje kot minljiva bojazen. Tudi McCorskey (1984) se je ukvarjal z raziskovanjem komunikacijske bojazni. Zavzemal se je za odpravo dihotomije med minljivo in stalno bojaznijo in da bi to nadomestili s kontinuumom. Zavzemal se je za dojemanje celotnega človeškega obnašanja, bodisi začasnega bodisi stalnega, ob ignoriranju interakcij med njima. Trdil je, da se ljudje ne obnašajo enako v vseh situacijah, posebej če so to situacije, v katerih je prisoten močan strah oz. bojazen. Avtor je strah videl kot kontinuum, ki poteka iz ekstremno začasnega pola, ki ga avtor imenuje začasna komunikacijska bojazen, do nasprotnega ekstremno stalnega pola, ki se nanaša na situacijsko komunikacijsko bojazen, vendar pa sta obe skrajni situaciji v realnosti zelo neverjetni. Takšni argumenti za klasifikacijo komunikacijske bojazni, ki je lahko »začasna ali pa stalna, ali pa sta obe del istega kontinuumu, samo vsaka na svojem polu, pa so le postranskega pomena ob dejstvu, da je komunikacijska bojazen dolgotrajen in zelo trdoživ problem v družbi«. (Lewis-Holmes, Brenda, 1997:8).

Za lažje razumevanje razlike med pojmom se bom obrnila na Spielbergerjevo (1970) razlikovanje med minljivo bojaznijo, ki jo je opisal kot »začasno stanje v emocijskem toku življenja posameznika, sestavljeno iz subjektivnih, osebnih čutenj, kot so napetost, zaskrbljenost, živčnost, skrb [...]« (Spielberger v Lewis-Holmes 1997:8). Stalna bojazen pa je po Spielbergerju trajna oziroma stabilna karakteristika posameznika.

Če pogledamo originalno idejo spirale molka, gre v modelu bolj za minljiv strah pred izolacijo, saj pripravljenost izražanja mnenja vedno spremlja neka določena situacija. Na primer, ali je

posameznik pripravljen vstopiti v diskusijo oziroma izraziti svoje mnenje, ko je v vprašanju določena tema ali pa določena situacija (pogovor na vlaku, volitve). Tudi Noelle-Neumannova ni konsistentna, saj strah pred izolacijo, ki ga je definirala kot nezaveden in prirojen posamezniku, lahko obravnavamo kot stalen, po njenem kasnejšem pojmovanju »zadrega« (ang. *embarrasement*), ki jo posameznik občuti v določeni situaciji, pa kot trenuten strah pred izolacijo.

Delitev strahu pred izolacijo na dve ali več dimenzij se kljub vsemu zdi korak naprej, saj lahko s tem dobimo bolj jasen vpogled v dimenzije posameznikovega strahu pred izolacijo ter vpliv na izražanje mnenja. Prav zaradi dvoumnosti in nekonsistentnosti avtorjev, ki v svoje modele vključujejo tudi strah pred izolacijo, bi bilo smiselno raziskati vpliv obeh dimenzij: minljivega (ang. »state-like«) in stalnega (ang. »trate-like«) strahu pred izolacijo, kot je napisal Neuwirth (2000). Minljiv strah pred izolacijo je opredelil kot nekakšno začasno, minljivo notranje stanje posameznika, medtem ko je stalen strah pred izolacijo opredelil kot relativno »nespremenljivo kvaliteto« posameznika (Neuwirth 2000:152). Stalen strah pred izolacijo predstavlja posameznikovo lastnost, nekaj, kar je posamezniku pripisano in trajno.

3.1.1. Izolacija, osamljenost ter socialna opora

Ključna v obravnavi strahu pred izolacijo pa je navezava dokaj specifičnega pojma »izolacija« na njemu sorodne, pojmovno bolj jasne in uveljavljene pojme na širšem področju sociologije in socialne psihologije. Za lažje razumevanje in razlago pojma »strah pred izolacijo« je potrebno najprej ločiti med izolacijo in osamljenostjo, saj sta tako socialna izolacija kot tudi osamljenost obliki primanjkljaja v družabnih odnosih. Osamljenost je psihološki občutek izoliranosti in o njej lahko govorimo takrat, ko je posameznikova mreža socialnih odnosov manjša ali manj zadovoljujoča, kot si želi posameznik (Cattan in drugi 2003). Osamljenost ne pomeni, da so drugi ljudje fizično odsotni, ampak gre za pomanjkanje ali odsotnost globljih in trajnejših stikov z drugimi ljudmi. Posameznik občuti osamljenost kot pomanjkanje emocionalnih stikov, pogreša intenziven emocionalni odnos in intimnost. Intimnost in navezanost pa sta pomembni značilnosti medosebnih odnosov, v katerih si posameznik pridobi občutek varnosti in pripadnosti. V takšnem odnosu lahko neposredno izraža čustva, stališča in mišljenje.

Izolacija pa je največkrat fizična nezmožnost navezovanja stikov (Pavri 2001), vzroki zanjo pa so lahko različni. Ni pa nujno, da se nekdo, ki je pogosto sam (zgolj v fizični izolaciji), počuti tudi osamljenega. »Izolacija postane resna grožnja šele tedaj, ko posameznik občuti

izolacijo kot osamljenost, sicer pa ne« (Ule 1997: 223 - 224). Socialna izolacija se pojavi takrat, ko posameznik pogrša podporo prijateljev, kolegov, znancev ... kadar pogrša druženje (več v Ule 1997:224).

Kljub nekoliko manj jasnemu razlikovanju med osamljenostjo ter izolacijo in povezanosti med pojmom se bom v nadaljevanju oprla na Anderssonovo razlikovanje med tema dvema pojmom. Po Anderssonu je socialna izolacija objektivno stanje, ki se nanaša na pomanjkanje stikov z drugimi osebami, medtem ko je osamljenost subjektiven občutek, ki je nenazadnje povezan tudi s percipiranim pomanjkanjem stikov z želenimi osebami (Andersson v Cattan et al, 2003). Socialna izolacija, kot jo razume Andersson, je relevantna tudi za moj problem. Po Anderssonu bi, v primeru da bi se posameznikovo mnenje zelo razlikovalo ali pa bilo celo nesprejemljivo za njegovo primarno skupino ali družbo kot celoto, lahko zgodilo, da bi ga prijatelji ali družba izključili. Tako bi posameznik ob morebitni izključitvi pogršal stike s prijatelji, kolegi ... na katere se je prej zanašal, prav tako pa bi v drugih situacijah pogršal njihovo podporo.

Socialna opora je definirana tako, da je postavljena kot nasproten fenomen družbeni izolaciji in osamljenosti. Je »raven, do katere so posameznikove temeljne socialne potrebe zadovoljene skozi interakcije z drugimi« (Thois v Vaux 1988: 25). Temeljne socialne potrebe so tudi, da posameznik občuti skrb zanj, da je cenjen ter da pripada določeni skupini ljudi. Farmer and Farmer (1996) sta definirala socialno oporo kot »proces družbenih menjav, ki prispevajo k oblikovanju posameznikovih vedenjskih vzorcev, socialnega zavedanja ter vrednot« (Farmer and Farmer v Shireen 2001:391). Tukaj je poudarjena tudi dimenzija socialne opore, ki pomaga posamezniku pri oblikovanju njegovih vrednot. Vzdrževanje socialnih odnosov tako izvira iz potrebe, da bi se posameznik izognili osamljenosti in da bi dobili določeno vrsto opore. Zgodnejše teorije so poudarjale predvsem emocionalno komponento socialne opore, torej socialno oporo kot občutek pripadnosti, ki jo zagotavljajo pomembni drugi. Če pomembni drugi posameznika vrednotijo pozitivno, lahko odnose karakteriziramo kot odnose, ki zagotavljajo emocionalno oporo. To za posameznika lahko pomeni, da bi z javno izraženim drugačnim mnenjem lahko izzval odklanjanje (skupina ali pomembni drugi bi ga izolirali) in bi tako izgubil socialno oporo, ki jo je imel do tedaj. Že sama misel na odsotnost sproža strah, bojazen. Ključni pomen socialne opore je v njenih pozitivnih emocionalnih funkcijah, pozitivnih učinkih, ki jih ima na človeka, kar vključuje tudi pomoč pri dejanskih nalogah ter preživljanju prostega časa.

3.2. Vloga ožjega družbenega okolja v izražanju mnenja

Večino svojega življenja preživimo v različnih skupinah, ki nas spremljajo skozi celotno življenjsko dobo (družina, vrstniki, prijatelji) in v katere praviloma vstopamo glede na lastne preference in potrebe, zato so skupine pomembno življenjsko okolje za posameznika. Svoje osnovne socialne potrebe, npr.: potrebo po varnosti, zaupnosti, druženju ... zadovoljujemo v t.i. primarnih skupinah, za katere so značilni trajni medosebni odnosi z močno emocionalno in afektivno dimenzijo. V primarnih skupinah, kot so družina ali vrstniške skupine, človek odrašča, v njih dobi prva znanja in izkušnje, spletajo se tesne emocionalne vezi in prav zaradi vsega tega imajo tako močan vpliv na posameznika. Imajo tudi posebno pomembno vlogo pri formiranju posameznikovih stališč.

Uletova (1997) navaja, da nam osnovno orientacijo v družbeni stvarnosti predstavljajo referenčne skupine. Nanje smo trajno navezani, z njimi se najpogosteje identificiramo, poleg tega so osnovni identifikacijski in modelni sistem za naša ravnanja. »Na takšne skupine se opiramo oziroma se nanje sklicujemo, ko skušamo pojasniti svoja dejanja, svoje življenjske načrte, predstave o sebi in o svojem mestu v svetu.« (Ule 1997:386) Če so primarne skupine tudi referenčne skupine, torej tiste skupine, katerih vrednostni sistem posameznik najbolj sprejema in se z njimi najbolj identificira, je njihov vpliv še posebej velik. V vsakem posameznem življenjskem obdobju imajo na posameznika največji vpliv namreč prav referenčne skupine. Raziskave kažejo, da so referenčne skupine za posameznika tudi tiste, ki jih posameznik ne pripada, pa jim želi pripadati. (Ule 1997:122) »Praviloma smo vključeni v več skupin hkrati, vsaka pa ima svoje značilnosti in zadolžitve« (Ule 1997:387). Če povzamemo, je lahko primarna skupina tudi referenčna skupina, obenem pa je lahko referenčna skupina tista, ki ji posameznik sploh ne pripada.

Med primarno in referenčno skupino obstaja jasna ločnica, vendar sta na drugi strani tudi zelo prepleteni, kar je verjetno razlog, da se pri proučevanju socialnopsiholoških dejavnikov na izražanje mnenja ta dva pojma prepletata. Avtorji, ki se ukvarjajo s posameznikovim izražanjem mnenja, predvsem v zadnjem času opozarjajo na vpliv, ki ga imajo na mnenje posameznika in njegovo pripravljenost izražanja mnenja primarne (Moy in drugi 2001) oziroma referenčne skupine (Scheufele, 2001; Cohen, 2001, Glynn in Park, 1997). Tako lahko razloge, da prihaja med avtorji do razlik in da nekateri zagovarjajo vpliv referenčnih, drugi pa primarnih skupin, pojasnimo na podlagi definicij, saj so lahko referenčne skupine tudi primarne, ne velja pa nujno obratno. Uletova (1997) je zapisala, da »v primarnih

skupinah človek odrašča, v njih dobi prva znanja in izkušnje, v njih se spletejo tesne emocionalne vezi in zato imajo tako močan vpliv na posameznika. Če so te skupine za posameznika tudi referenčne skupine, torej tiste skupine, katerih vrednotni sistem posameznik najbolj sprejema in se z njimi identificira, je njihov vpliv še posebej velik« (Ule 1997:122-123). Primarne skupine razlikuje od referenčnih, saj so po njenem mnenju za primarne skupine, kot so družina ali vrstniške skupine, »značilni trajni medosebni odnosi z močno emocionalno komponento«, referenčne skupine pa »pomenijo osnovno orientacijo v družbeni stvarnosti, [...] in se z njimi najpogosteje identificiramo« (Ule 1997:410).

Tako primarne kot tudi referenčne skupine pa imajo na posameznika zelo velik vpliv in moč, ki jo uveljavljajo na različne načine. In ravno zaradi pomembnosti, ki ga ima skupina za posameznika, ima strah pred izolacijo znotraj primarne oziroma referenčne skupine večji vpliv na pripravljenost izražanja mnenja, kot strah pred izolacijo (družbe kot celote). To je zapisala tudi Moyeva, ki pravi, »da je možnost izolacije s strani primarne skupine pomembnejša kot izolacija družbe kot celote« (Moy in drugi, 2001:9). Glavno vprašanje, ali bo posameznik v večji meri upošteval mnenje prijateljev in družine v primerjavi z mnenjem splošne javnosti je torej relevantno. Različne raziskave v zadnjih letih kažejo, da ima mnenje, ki ga posamezniki dojemajo kot prevladujoče v primarnih oziroma referenčnih skupinah, večji vpliv na pripravljenost izražanja mnenja kot strah pred izolacijo družbe kot celote (Glynn in McLeod 1984; Salmon in Neuwirth 1990; Salmon in Rucinski 1988; Taylor 1982). Glede na velikost družbe ter v njej živečih različnih posameznikov vedno lahko najdeš nekoga, ki bo podobnega, če ne celo enakega mišljenja, kar ne velja za skupine, ki jih sestavlja manjše število posameznikov. Ravno zaradi tega se zdi, da je pritisk znotraj skupine verjetnejši kot pritisk družbe. Kot so zapisali Scheufele in drugi (2001), naj bi bili podobnega mnenja tudi Kennamer (1990), Salmon in Kline (1985), saj bi lahko po njihovem mnenju pojem referenčnih skupin »zaprl razpoko med strahom pred izolacijo na individualni ravni ter družbo«. (Scheufele in drugi 2001:306) Po njegovem mnenju bi lahko mnenje, ki ga posameznik percipira kot mnenje manjše referenčne skupine, imelo večjo težo pri strahu pred izolacijo zaradi »bližine« in neposrednosti, zaradi česar ima mnenje referenčne skupine posledično večji vpliv na posameznikovo izražanje mnenja kot pa percipcija prevladujočega mnenja nečesa, kar ni tako jasno in ne neposredno, torej javnega mnenja (Scheufele 2001). V primeru, ko bo posameznik dojel neko mnenje, ki ne bo v skladu z njegovim, kot prevladujoče mnenje v primarni oziroma referenčni skupini, bo zaradi strahu pred izolacijo znotraj svoje skupine zatajili svoje lastno mnenje. Raziskave dokazujejo, da prihaja najmočnejši normativni vpliv ravno s strani primarnih oziroma referenčnih skupin (Price in Oshagan 1995). Posameznik se prilagodi oziroma podredi pričakovanjem skupine največkrat

zato, da bi si zagotovil njeno sprejemanje ali potrditev. Informacija tako ni sprejeta zaradi njene točnosti ali objektivnosti, ampak zaradi tega, ker to zahteva skupina od posameznika oziroma je s tem pogojeno članstvo v skupini. Tveganje, da bi ob tem, ko bi posameznik povedal svoje mnenje, ki ne bi bilo skladno z mnenjem skupine oziroma bi ostali takšnemu mnenju nasprotovali, je preveliko. Povzročil bi, da bi se tisti, ki so mu pomembni (družina, vrstniške skupine, prijatelji), do njega drugače obnašali, se mu izogibali oziroma ga izključili iz skupine. Skupina mu predstavlja in zagotavlja varnost, emocionalno in socialno oporo, skrb, zabavo. Nenazadnje bi zaradi izoliranosti prišlo lahko do pomanjkanja socialnih stikov. Ko govorimo o izolaciji, gre za pomanjkanje družbenih stikov, zato se bom osredotočila na strah pred izolacijo primarnih skupin. Strah pred izolacijo znotraj primarne skupine je torej strah posameznika, da bi se ga tisti, ki so mu pomembni (družina, vrstniške skupine, prijatelji), izogibali oziroma se drugače obnašali do njega.

V empiričnem delu naloge se bom osredotočila na referenčne skupine, saj so to skupine, katerih vrednotni sistem posameznik najbolj sprejema in se z njimi identificira in jih opredelila kot pomembne druge oziroma prijatelje.

3.3. Samospoštovanje

V psihologiji velja prepričanje, da imajo osebnostne značilnosti posameznika, kot so npr.: samospoštovanje (ang. »self-esteem«), samozaupanje (ang. »self-confidence«), samovrednotenje (ang. »self-evaluation«), pomembno vlogo v njegovem vedenju. Od osebnostnih značilnosti posameznika je verjetno odvisna tudi njegova pripravljenost izražanja mnenja. Nekdo z višjim samospoštovanjem bo prepričan tudi v svoje odločitve in vanje ne bo podvomil, zato bo z manj težavami izrazil svoje mnenje. Tudi Lamovec je zapisala, da »posamezniki z visokim samospoštovanjem radi izražajo svoja mnenja v diskusijah, niso preveč občutljivi na kritiko, zaupajo lastnemu zaznavanju in mišljenju ter pričakujejo, da jih bodo drugi sprejeli« (Lamovec, 1994: 63). Ravno nasprotno pa ljudje z nizkim samospoštovanjem postanejo hitro odvisni od drugih oseb, hitreje dvomijo v svojo lastno presojo in hitreje sprejmejo stališča drugih oseb. Od posameznikovega samospoštovanja je tudi odvisno, kako bodo drugi posamezniki in informacije vplivali nanj.

Samospoštovanje je pogosto uporabljen pojem v splošni rabi, ki se nanaša na posameznikov občutek njene ali njegove vrednosti oziroma stopnjo, do katere se posameznik ceni, spoštuje ali se ima rad (Blascovich in Tomaka, 1991). Weiten in Lloyd (1997) sta zapisala, da je samospoštovanje globalna ocena, koliko je posameznik vreden kot oseba. Je ocena

samopodobe, ki se nanaša bodisi na odobravanje bodisi na zavračanje samega sebe in kaže stopnjo posameznikovega prepričanja v svojo sposobnost, vrednost in pomembnost. Tako med psihologi kot na splošno pa je najpogosteje citirana in uporabljena Rosenbergova (1965) lestvica samospoštovanja (ang. »Self-esteem Scale«), ki samospoštovanje definira kot naklonjen ali nenaklonjen odnos do sebe.

4. Raziskovalni okvir

4.1. Od teorije k raziskovalnemu modelu

V teoretični razpravi sem predstavila dejavnike, ki naj bi vplivali na posameznikovo izražanje oziroma pripravljenost izražanja mnenja. Nekateri izmed teh dejavnikov so bili v preteklosti že preverjeni, vendar ne celovito. Pri tem sem upoštevala druge motivacijske in konformne dejavnike, ki so se v razpravah pokazali kot najbolj pomembni (Moy, Scheufele, Salmon in Kline), in katere so avtorji v razpravah predlagali kot izboljšave za nadaljnje raziskave vplivov na izražanje mnenja.

Med izboljšavami je natančneje razčlenjen strah pred izolacijo, tako da model vključuje dve dimenziji strahu pred izolacijo (stalni in minljiv strah pred izolacijo) in strah pred izolacijo znotraj referenčnih skupin. Ravno tako so ti dejavniki (v takšni obliki) preverjeni prvič, medtem ko so bili ostali v preteklosti že preverjeni. Kaj najbolj vpliva na posameznikovo pripravljenost izražanja mnenja, skušam celovito pojasniti z naslednjimi pojmi:

- **Skladnost med mnenjem posameznika in percepcijo mnenja večine** (Neuwirth 2000, Shoemaker in drugi 2000, Glynn, Hayes in Shanahan, 1997). To je pojem, ki izvira neposredno iz teorije spirale molka in kaže na podporo, ki jo ima posameznikovo mnenje v družbenem okolju.
- **Strah pred izolacijo**, ki so ga v zadnjih dvajsetih letih v svojih empiričnih raziskavah uporabili Shoemaker in drugi (2000), Glynn in McLeod, Neuwirth (2000), Moy in drugi (2001), Scheufele in drugi (2001), Petrič in Pinter (2001), sem po kritikah oziroma njihovih predlogih za izboljšave ter nadaljnje raziskovanje vplivov na izražanje mnenja razdelila na naslednje dimenzije:
  - **minljiv strah pred izolacijo** (ang. *state*)
  - **stalen strah pred izolacijo** (ang. *trait*)
  - **strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine.**
- **Samospoštovanje.**
- **Vpletenost posameznika v temo** (kar lahko povežemo s posameznikovim znanjem o določeni temi) so preučevali: Salmon in Kline (1984), Salmon in Neuwirth (1990), Shamir (1997).

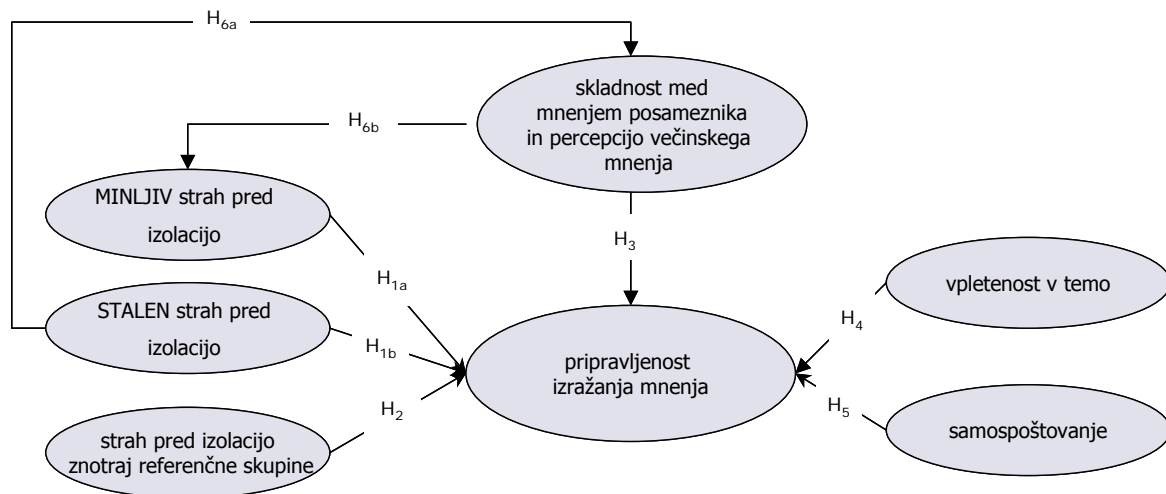

4.2. Teoretski model

4.2.1. Pripravljenost izražanja mnenja glede na »javne« oziroma »zasebne« situacije

Na podlagi teoretske razprave sem oblikovala teoretski model (slika 1), s katerim prikazujem odnose med proučevanimi pojmi. V nadaljevanju bom predstavila definicije posameznih pojmov, ki nastopajo v modelu, s pomočjo hipotez pa bom kasneje natančneje opredelila odnose med njimi.

Slika 1: Teoretski model 1

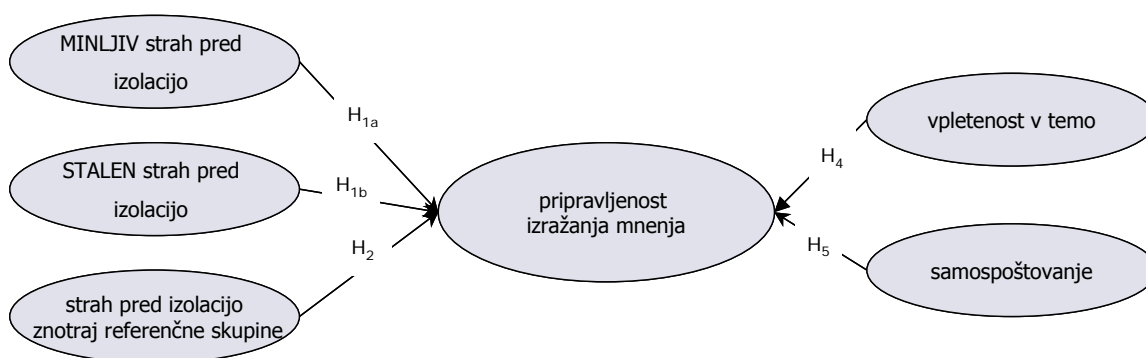

4.2.2. Pripravljenost izražanja mnenja glede na »večinskost« oziroma »manjšinskost« mnenja

Ker družbeno nadzorni pristop k javnemu mnenju vnaša pomembno razliko med večinskim³ in manjšinskim⁴ mnenjem (slednje je vedno stigmatizirano, izpostavljeno pritiskom), bom model v nadaljevanju ločila glede na ti dve vrsti mnenj. Model je enakovreden prejšnjemu (slika 1), le da je sedaj vrsta mnenja zunanja spremenljivka, medtem ko je prej nastopala v okviru skladnosti.

Na sliki 2 prikazujem model in odnose med proučevanimi pojmi, katerega bom v nadaljevanju preverjala glede na manjšinskost oziroma večinskost mnenja.

Slika 2: Teoretski model 2

Pripravljenost izražanja mnenja je stopnja pripravljenosti posameznika, da se javno opredeli za določeno temo, oziroma da javno izrazi svoje mnenje o določeni temi. Pripravljenost izraziti mnenje je nagnjenost k temu, da bodo ljudje z zaupanjem izražali svoje mnenje tako v zasebnih kot v javnih razpravah, posebej kadar so prepričani, da je njihovo mnenje del konsenza (Splichal, 1997:227).

Skladnost med mnenjem posameznika in percepcijo večinskega mnenja je stanje, v katerem se mnenje posameznika ujema s percepcijo večinskega mnenja (zaznavanjem večinskega mnenja), pri čemer je percepcija večinskega mnenja proces zavedanja in oblikovanja občutka o večinskem mnenju iz dražljajev s strani okolja. (Watson, 2000:229)

³ Večinsko mnenje je mnenje, ki ga ima večina posameznikov.

⁴ Manjšinsko mnenje je mnenje, ki ga zavzema manjšina posameznikov.

Strah pred izolacijo je posameznikov strah, da bi se ga drugi izogibali oziroma da bi se »obnašali drugače«. (Neuwirth 2000:141-142). Iz osnovne definicije lahko strah pred izolacijo na podlagi tega, kar je zapisal Neuwirth, nadgradimo v dve ločeni definiciji stalnega in minljivega strahu pred izolacijo.

Stalen (ang. »*trait*«) **strah pred izolacijo** je relativno »nespremenljiva kvaliteta« posameznika, je njegova lastnost, karakteristika (Neuwirth 2000:141-142).

Minljiv (ang. »*state*«) **strah pred izolacijo** je začasno (minljivo) notranje stanje posameznika oziroma strah, ki ga posameznik pokaže enkrat ob opazovanem dogodku (Neuwirth 2000:141-142).

Strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine je strah posameznika, da bi se ga tisti, ki so mu pomembni (širša družina ali starši, vrstniške skupine, prijatelji), izogibali oziroma se drugače obnašali do njega. Referenčne skupine so tiste »skupine, katerih vrednotni sistem posameznik najbolj sprejema in se z njimi identificira« (Ule 1997:122-123).

Samospoštovanje je ocena samopodobe, ki se nanaša bodisi na odobravanje bodisi na zavračanje samega sebe in kaže stopnjo posameznikovega prepričanja v svojo sposobnost, vrednost in pomembnost (Kobal 2000:154).

Vpletenost v temo »determinira posameznikovo percepcijo, ali mu je določena tema pomembna ali ne« (Roessler 1999:673). Je posameznikova »zainteresiranost« za določeno temo .

4.3. Hipoteze

V nadaljevanju bom predstavila hipoteze, ki so oblikovane na podlagi teoretičnih razprav in rezultatov preteklih raziskav, ki so jih izvedli različni avtorji. Oblikovanih je 8 glavnih hipotez, katere natančneje pojasnjujejo odnose med proučevanimi pojmi, ki jih bom v empiričnem delu naloge na zbranih podatkih tudi preverila.

Hipoteza 1 - *Strah pred izolacijo zmanjšuje pripravljenost izražanja mnenja.*

Posamezniki zaradi strahu pred izolacijo, s katerim družba preti posameznikom, neprestano preverjajo, kakšno je prevladujoče mnenje o določeni temi v okolju. Če vidijo, da njihovo mnenje ni v skladu z večinskim, bo njihova pripravljenost izražanja mnenja odvisna od strahu pred izolacijo. Bolj kot je posameznika strah izolacije, manjša bo njegova pripravljenost izražanja mnenja (med prijatelji, v skupinah oziroma na televiziji). Ker sem na podlagi teoretičnih razprav pokazala, da med stalnim in minljivim obstaja razlika, bom v empiričnem delu preverjala spodnji dve hipotezi, čeprav obe vplivata na izražanje mnenja.

Hipoteza 1a – *Minljiv strah pred izolacijo povečuje nepripravljenost izražanja mnenja.*

Hipoteza 1b – *Stalen strah pred izolacijo povečuje nepripravljenost izražanja mnenja.*

Hipoteza 2 - *Strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine zmanjšuje pripravljenost izražanja mnenja.*

Referenčne skupine so za posameznika zelo pomembne in posameznik prevzema njihov vrednotni sistem, zaradi česar imajo nanj velik vpliv in moč, katero uveljavljajo na različne načine. Različni avtorji (Glynn in McLeod 1984; Salmon in Neuwirth 1990; Salmon in Rucinski 1988; Taylor 1982) so si edini, da ima mnenje, ki ga posamezniki dojamejo kot prevladujoče v primarnih oziroma referenčnih skupinah, večji vpliv na pripravljenost izražanja mnenja kot strah pred izolacijo družbe. Velja torej, da bolj kot je posameznika strah izolacije znotraj referenčne skupine, manjša je njegova pripravljenost izražanja mnenja.

Hipoteza 3 - Skladnost med mnenjem posameznika in percepcijo večinskega mnenja zvišuje posameznikovo pripravljenost izražanja mnenja.

Posameznik, ki ugotovi, da je njegovo mnenje skladno z večinskim mnenjem oziroma se to razvija v smeri večinskega mnenja, bo v večji meri pripravljen svoje mnenje izraziti (Noelle-Neumann 1974, Neuwirth 2000, Glynn in McLeod 1984). Ker je njegovo mnenje skladno z večino, bo po eni strani dobil potrditev, po drugi strani pa ga ne bo strah izolacije oziroma drugih sankcij.

Hipoteza 4 - Samospoštovanje povečuje pripravljenost izražanja mnenja.

Na pripravljenost izražanja oziroma dejansko izražanje mnenja, vplivajo tudi osebne karakteristike posameznika, med katerimi je tudi samospoštovanje. Višje kot je samospoštovanje posameznika, manj je dojemljiv za kritike ostalih in bolj prepričan v lastno mnenje, zato je tudi bolj pripravljen izraziti mnenje kot posamezniki z nižjim samospoštovanjem. Če posamezniki uvidijo (verjamejo), da je njihovo mnenje v skladu z večino ali postaja prevladujoče, bodo bolj samozavestno in glasno spregovorili. V nasprotnem primeru pa bodo raje ostali tiho in svojega mnenja ne bodo povedali (Shoemaker 2000, Neuwirth 2000, Glynn in McLeod 1984).

Hipoteza 5 – *Bolj kot je posameznik vpleten v temo, večja je njegova pripravljenost izražanja mnenja.*

Vpletenost v temo nakazuje na posameznikovo zanimanje za določeno temo oziroma koliko je tema posamezniku pomembna. Pri vstopanju v pogovor je važno, da je posamezniku tema pomembna, da je vanjo vpleten, saj posledično poseduje več znanja in je tako bolj pripravljen izraziti svoje mnenje (Salmon in Kline 1984). Če govorimo o političnih temah, so raziskave potrdile, da poznavanje politične tematike vpliva na izražanje mnenja (Scheufele in drugi 2000). Vpletenost posledično poveča željo vplivanja pri političnih odločitvah.

Hipoteza 6b – *Stalen strah pred izolacijo zmanjšuje razliko med mnenjem posameznika in posameznikovo percepcijo večinskega mnenja.*

Stalen strah pred izolacijo je posameznikova osebna značilnost, relativno »nespremenljiva kvaliteta«, zato lahko sklepamo, da je predhodna oblikovanju mnenja, in pričakujemo, da se bo »v dinamičnem procesu javnega mnenja skozi čas posameznikovo mnenje prilagodilo mnenju večine« (Shoemaker in drugi 2000:68). Potemtakem velja, da večji kot je posameznikov stalen strah pred izolacijo, manjša bo razlika med njegovim mnenjem in percepcijo večinskega mnenja; mnenja bodo skladna.

Hipoteza 6a – *Skladnost med mnenjem posameznika in posameznikovo percepcijo večinskega mnenja zmanjšuje minljiv strah pred izolacijo.*

Za razliko od stalnega strahu pred izolacijo je minljiv strah odvisen od situacije oziroma je to strah, ki ga posameznik pokaže enkrat ob opazovanem dogodku. V povezavi s tem lahko posledično minljiv strah izhaja tudi iz neskladnosti med mnenjem posameznika in posameznikovo percepcijo večinskega mnenja. Torej manjša kot je neskladnost med mnenjem posameznika in posameznikovo percepcijo večinskega mnenja, manjša bo razlika med njegovim mnenjem in mnenjem večine.

5. Operacionalizacija in opis vzorca

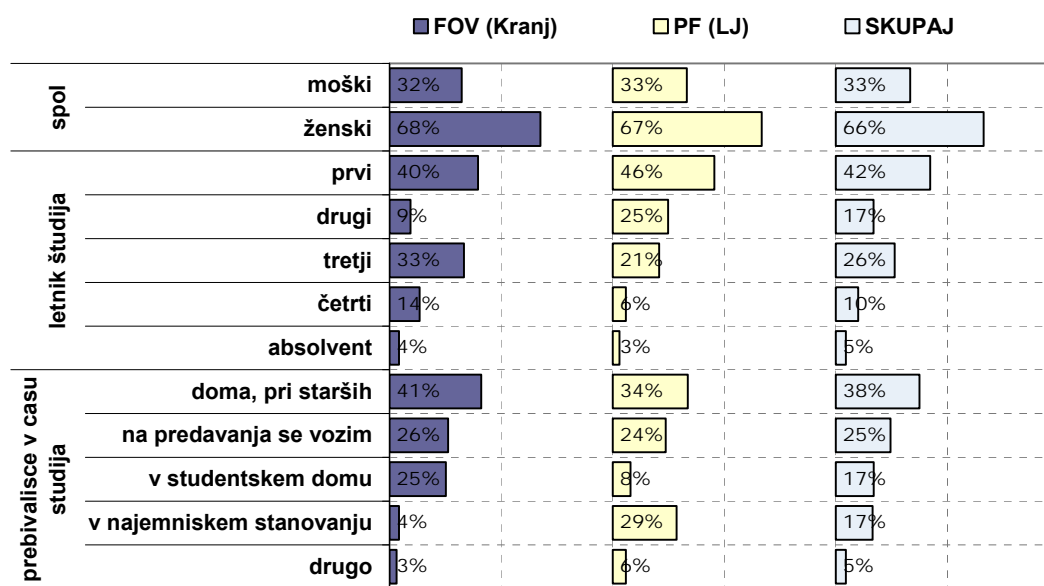
5.1. Opis vzorca

Populacijo, ki smo jo preučevali, so nam predstavljali študenti, v našem vzorcu pa smo zajeli študente Pravne fakultete v Ljubljani in Fakultete za organizacijske vede v Kranju. Podatke smo pridobili s pisno anketo leta 2003, na terenu, in sicer z metodo samoanketiranja. Ker smo v vzorec zajeli le dve, že vnaprej določeni fakulteti, vzorec žal ni naključen in niti reprezentativen za populacijo študentov. Če bi želeli reprezentativne rezultate na celotni študentski populaciji, bi morali izbrati naključen vzorec študentov iz vseh fakultet in visokošolskih zavodov v Sloveniji.

V vzorec smo z anketo zajeli 263 študentov, vendar smo nepravilno izpolnjene ankete iz analize izločili in obdržali 201 anketirance. Zbrali smo skoraj enak odstotek študentov obeh fakultet (FOV - 48%, PF - 50% in 2% anketirancev iz drugih fakultet ali višješolskega zavoda). Na sliki 1 je prikazana struktura anketiranih FOV in PF po izbranih spremenljivkah (spol, letnik študija in kje prebivajo v času šolanja). Med anketiranci je dobri dve tretjini žensk (67%), moških pa le tretjina (33%). Glede na letnik študija je največ (42%) študentov prvega letnika, študentov drugega letnika je bilo 17%, dobra četrtina (25%) je študentov tretjega letnika, četrtega letnika je 10% in pričakovano najmanj (5%) absolventov.

Slika 3: Opis vzorca

(n=201)

5.2. Operacionalizacija

5.2.1. Pripravljenost izražanja mnenja

Pripravljenost izražanja mnenja razumem kot posameznikovo stopnjo pripravljenosti, da izrazi svoje mnenje o določeni temi bodisi v krogu prijateljev bodisi na javnem nastopu. V preteklih raziskavah so različni avtorji pripravljenost izražanja mnenja različno operacionalizirali, in sicer pripravljenost vstopa v diskusijo (Glynn in McLeod, 1984; Salmon in Neuwirth, 1990), podpis peticije (Perry in Gozenbach, 2000), sodelovanje v fokusnih skupinah (Scheufele in drugi, 2001), intervju z poročevalcem (Salmon in Neuwirth, 1990). Moy et. al. (2001), Shoemaker et. al. (2000) in Scheufele in drugi (2001) pa so anketirane postavili v hipotetični primer, kako verjetno bi bili pripravljeni izraziti mnenje v primeru, ko bi sami zastopali manjšinsko mnenje.

Z namenom, da bi se izognila eni, določeni situaciji, sem za posameznikovo stopnjo pripravljenosti izražanja mnenja anketirane spraševala, ali so segajo izraziti svoje mnenje v 12-ih situacijah. Anketiranim smo tako našli več situacij, ki segajo od pripravljenosti javnega izražanja mnenja do pripravljenosti izražanja mnenja v zasebnem krogu ljudi (celoten vprašalnik je v prilogi A).

Anketirane smo spraševali o pripravljenosti izražanja mnenja na naslednji način: »Ljudje na različne načine in v različnih situacijah izražamo svoje mnenje. Najprej nas zanima, ali bi bili pripravljeni izraziti mnenje o (katerikoli) temi na oziroma v naslednjih situacijah...«. Pri tem smo našli 12 različnih situacij, od najbolj javnih do zasebnih. V nadaljevanju smo anketirane spraševali še o pripravljenosti izražanja mnenja (2a) o gradnji mošeje v Ljubljani in (2b) o kloniranju. Ti dve temi smo izbrali zaradi aktualnosti in ker sta ustrezali pomembni predpostavki, na katero je opozarjala Noelle-Neumannova in kasneje ostali avtorji, ki so preverjali model spirale molka. Tema, na kateri preverjamo pripravljenost izražanja mnenja, mora imeti »močno emotivno ali moralno komponento« (Noelle-Neumann 1993:200) in mora v družbi sprožati konflikte, razpravo in ob enem pritegniti dovolj zanimanja. Nenazadnje mora, po Noelle Neumannovi, za moralno nabitost biti v družbi oziroma skupini prisotna želja za doseg konsenza. V slovenski javnosti je namreč načrtovana gradnja islamskega centra v Ljubljani povzročila številne plemične odzive in razdelila javnost. Glede na podatke iz anket pri predmetu Raziskovanje javnega mnenja in Metodologija komunikološkega raziskovanja na FDV, med katerimi se slaba tretjina ne soglašajo z gradnjo mošeje, bi lahko z nekoliko previdnosti sklepali, da je delež na celotni populaciji še nekoliko višji. Gre za vprašanje

oziroma dejanje, ki je bolj konkretno in Slovincem zelo blizu. Tema kloniranje sicer predstavlja pereča vprašanja in je moralno zelo sporna, česar se vsi zavedamo, vendar je po drugi strani le nekoliko bolj »oddaljena«. Pojavlja se etično vprašanja – kloniranje da ali ne – vendar posledice tega zaenkrat ne čutimo oziroma ne bi čutili posamezniki v Sloveniji. Ravno zaradi tega pričakujemo, da se strah pred izolacijo ne bi izkazal kot dejavnik, ki ima zelo velik vpliv na pripravljenost izražanja mnenja. Kljub temu pa tudi ta tema deli mnenje Slovencev.

Najprej smo za vse tri primere (1) pripravljenost izražanja mnenja na splošno, (2) pripravljenost izražanja mnenja o gradnji mošeje v Ljubljani in (3) pripravljenost izražanja mnenja o kloniranju, sešteli vrednosti, kjer so anketiranci rekli, da so v določeni situaciji pripravljeni izraziti svoje mnenje. V tabeli 1 so prikazane porazdelitve treh indeksov⁵. V prvem stolpcu je prikazano število situacij (anketirani niso pripravljeni izraziti svoje mnenje v nobeni situaciji oziroma so ga pripravljeni izraziti v največ 12-ih situacijah). V drugem stolpcu so porazdelitve glede na število situacij, v katerih so anketirani pripravljeni izraziti mnenja ne glede na temo pogovora (prikazujem število ter % anketiranih), v ostalih dveh stolpcih pa so prikazane porazdelitve za vsako temo posebej (tudi tukaj prikazujem število ter % anketiranih). Višja kot je vrednost pri posamezniku, v več situacijah je posameznik pripravljen izraziti svoje mnenje.

---

⁵ Indeks je sestavljena spremenljivka. V tem primeru je sestavljena je iz 12-ih različnih indikatorjev (situacij) in sicer iz prešteti odgovorov »DA« (anketirani je pripravljen izraziti svoje mnenje), kjer vsak pritrdilni odgovor šteje 1 točko. Zaloga vrednosti je torej od 0 do 12, kjer 0 pomeni, da posameznik ni v nobeni situaciji pripravljen izraziti svoje mnenje, 12 pa da je pripravljen mnenje izraziti v vseh naštetih situacijah.

Iz tabele 1 je razvidno, da je v primeru, ko smo anketirane spraševali o pripravljenosti izražanja mnenja na splošno, pripravljenost izražanja mnenja nekoliko večja (56% anketiranih je pripravljeno svoje mnenje izraziti v devetih ali več situacijah). Ko pa smo anketirane spraševali o pripravljenosti izražanja mnenja o gradnji mošeje v Ljubljani oziroma o kloniranju, je pripravljenost izražanja mnenja manjša (slaba tretjina anketiranih je pripravljena svoje mnenje izraziti v devetih ali več situacijah).

Tabela 1: Porazdelitve indeksa pripravljenost izražanja mnenja (na splošno / o gradnji mošeje v LJ / kloniranju)

Indeks (število situacij)	indeks pripravljenost izražanja mnenja - ne glede na temo		indeks pripravljenost izražanja mnenja o gradnji mošeje v LJ		indeks pripravljenost izražanja mnenja o kloniranju	
	n	%	n	%	n	%
nobeno	1	0,5%	7	3,5%	2	1,0%
eno			1	0,5%	3	1,5%
dva	1	0,5%	3	1,5%	3	1,5%
tri	1	0,5%	11	5,5%	11	5,5%
štiri	3	1,5%	21	10,4%	18	9,0%
pet	11	5,5%	24	11,9%	18	9,0%
šest	21	10,4%	24	11,9%	22	10,9%
sedem	19	9,5%	22	10,9%	29	14,4%
osem	31	15,4%	27	13,4%	33	16,4%
devet	45	22,4%	27	13,4%	29	14,4%
deset	29	14,4%	14	7,0%	13	6,5%
enajst	19	9,5%	10	5,0%	5	2,5%
dvanajst	20	10,0%	10	5,0%	15	7,5%
SKUPAJ	201	100,0%	201	100,0%	201	100,0%

Zaradi že omenjenih razlogov (da ima tema moralno komponento, sproža konflikte, razpravo in pritegne dovolj zanimanja posameznikov) smo anketirane spraševali po pripravljenost izražanja mnenja na splošno ter o dveh, takrat aktualnih temah. Obe sta po naši presoji tudi delili mnenja posameznikov tako v javnosti kot tudi v zasebnih pogovorih. Pričakujem, da bi se pri preverjanju pripravljenosti izražanja mnenja na splošno in v primeru kloniranja oziroma gradnje mošeje v Ljubljani, model »obnašal« drugače. V tabeli 2 prikazujemo korelacije indeksov pripravljenosti izražanja mnenja. Povezanost med indeksi je statistično značilna, vendar so povezave med indeksi nekoliko različne.

Tabela 2: Korelacije med indeksi pripravljenost izražanja mnenja

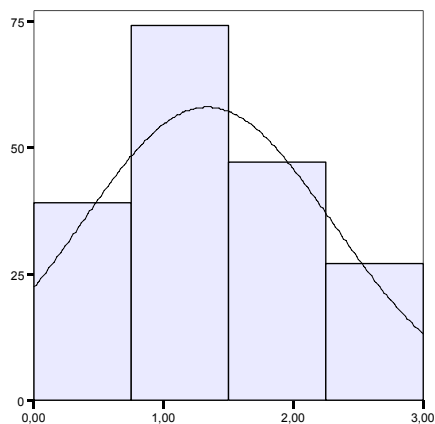
	indeks pripravljenost izražanja mnenja – splošno	indeks pripravljenost izražanja mnenja - kloniranje	indeks pripravljenost izražanja mnenja - mošeja
indeks pripravljenost izražanja mnenja - splošno	1	.482(***)	.475(***)
indeks pripravljenost izražanja mnenja - kloniranje	.482(***)	1	.640(***)
indeks pripravljenost izražanja mnenja - mošeja	.475(***)	.640(***)	1

5.2.2. Skladnost med individualnim mnenjem in percepcijo mnenja večine

Pri skladnosti individualnega mnenja in percepcijo mnenja večine gre za razliko med tem, kaj meni posameznik ter njegovo percepcijo mnenja večine prebivalcev Slovenije. Zato smo anketirane najprej spraševali, v kolikšni meri osebno soglašajo z gradnjo mošeje v Ljubljani oziroma s kloniranjem. V nadaljevanju me je zanimalo, kaj menijo, v kolikšni meri z gradnjo mošeje v Ljubljani oziroma s kloniranjem soglašava večina prebivalcev Slovenije. Da bi dobila spremenljivko skladnost med individualnim mnenjem in percepcijo mnenja večine, sem izračunala razliko med opisanima dvema vprašanjsoma in sicer med mnenjem posameznika in percepcijo posameznika, kaj meni večina prebivalcev Slovenije. Tako sem dobila dve izračunani spremenljivki – za vsako temo posebej. Pri izračunu skladnosti med individualnim mnenjem in percepcijo mnenja večine sem vzela absolutne vrednosti spremenljivk. Vrednosti sem rekodirala tako, da sem na vsaki izračunani spremenljivki dobila vrednosti od 0 do 4, kjer 0 pomeni "popolno skladnost", 4 pa "popolno neskladnost". Večja kot je vrednost, manj je posameznikovo mnenje skladno z njegovo percepcijo mnenja večine.

Na sliki 4 in sliki 5 so prikazane porazdelitve izračunanih spremenljivk o skladnosti med individualnim mnenjem in percepcijo mnenja večine za temo gradnja mošeje v Ljubljani (slika 4) in kloniranje (slika 5). Iz slike 4 vidimo, da so mnenja posameznikov o gradnji mošeje v Ljubljani nekoliko manj skladna z percepcijo mnenja večine (do vsaj delne neskladnosti prihaja med 40% anketiranih) kot pri temi kloniranje, kjer so mnenja posameznikov o kloniranju veliko bolj skladna s percepcijo mnenja večine (do vsaj delne neskladnosti prihaja med 13% anketiranih).

Slika 4: Porazdelitev spremenljivke »skladnost med individualnim mnenjem in percepcijo mnenja večine« - gradnja mošeje v Ljubljani

Slika 5: Porazdelitev spremenljivke »skladnost med individualnim mnenjem in percepcijo mnenja večine« - kloniranje

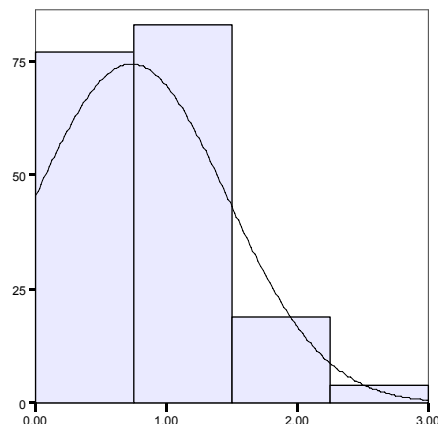

Tabela 3: Likertova lestvica »skladnost med individualnim mnenjem in percepcijo mnenja večine«

	n	min	maks	povp.	standardni odklon
gradnja mošeje v Ljubljani	187	0	3	1,33	0,97
kloniranje	183	0	3	0,73	0,74

5.2.3. Samospoštovanje

Samospoštovanje sem merila z že preizkušeno Rosenbergovo lestvico "Self-esteem Scale" iz leta 1965. Lestvica v izvirniku vsebuje deset indikatorjev. Na vseh indikatorjih je bila opravljena univariatna analiza (priloga B). Ker gre za že preizkušeno lestvico, se tudi v mojem primeru iz grafikona faktorске analize izkaže, da indikatorji merijo eno samo razsežnost. To nam potrđi tudi zgleden Cronbachov alfa koeficient⁶ (0.83).

⁶ Cronbachov alfa koeficient je koeficient zanesljivosti, s katerim ocenjujemo zanesljivost sestavljene spremenljivke. Temelji na predpostavki, da določeno dejansko spremenljivko merimo z več enakovrednimi spremenljivkami (Ferligoj 195:154). Zaželena vrednost je nad 0.8.

Ker so vse analize pokazale na eno samo razsežnost, sem za potrebe nadaljnjih analiz najprej vse indikatorje, ki so označeni z zvezdico (*) rekodirala, tako da so bili vsi vsebinsko obrnjeni v isto smer. Nato sem s pomočjo Likertove lestvice⁷ izračunala novo spremenljivko za samospoštovanje, katere porazdelitev je prikazana na sliki 10. Višja kot je vrednost na spremenljivki, večje je posameznikovo samospoštovanje.

Slika 6: Porazdelitev izračunane spremenljivke samospoštovanje

(n=195)

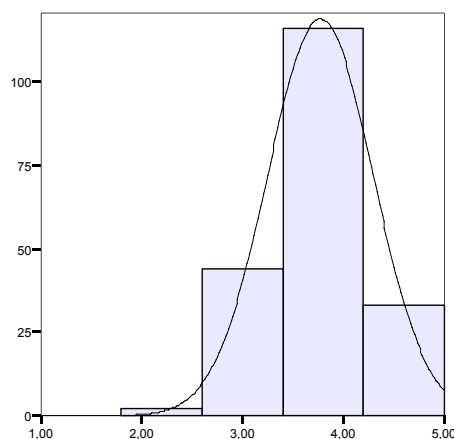

Tabela 4: Likertova lestvica samospoštovanje

	n	min	maks	povp.	standardni odklon
samospoštovanje	195	2,4	5	3,77	0,52

5.2.4. Strah pred izolacijo

Strah pred izolacijo je pri Noelle-Neumannovi obravnavan kot nekaj, kar je posamezniku vrojeno, genetsko pogojeno. V delu obravnavam strah pred izolacijo kot pojem, ki je vključen v model, in predvidevam, da vpliva na posameznikovo pripravljenost izražanja mnenja. Ker si tudi drugi avtorji niso edini in konsistentni, sem strah pred izolacijo razdelila v tri različne pojme, ki jih bom v nadaljevanju obravnavala ločeno: (1) stalen strah pred izolacijo (ang. »trait«), (2) minljiv strah pred izolacijo (ang. »state«) in (3) strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine.

⁷ Likertovo lestvico konstruiramo iz večjega števila spremenljivk, ki nam vse merijo isti koncept. Merjeni koncept želimo zaobjeti v eno samo spremenljivko, ki jo konstruiramo na naslednji način: vrednosti vseh spremenljivk, ki jih vključimo v konstrukcijo nove spremenljivke, seštejemo ter dobjeno vsoto delimo s številom spremenljivk. Nova (konstruirana) spremenljivka je intervalnega tipa.

V zadnjem času vedno več avtorjev v preverjanje modelov o izražanju mnenja vključuje tudi strah pred izolacijo. Med njimi so tudi Shoemaker in drugi, ki strah pred izolacijo enačijo s strahom pred negativnim vrednotenjem ("Fear of Negative Evaluation" - FNE). Lestvica FNE, ki sta jo leta 1969 sestavila Watson in Friend, v originalu vsebuje 31 trditev, vendar so zaradi njene dolžine avtorji izbrali le 6 trditev, ki po njihovem mnenju najbolj ustrezajo operacionalizaciji strahu pred izolacijo. Razlog za enačenje strahu pred izolacijo in strahu pred negativnim vrednotenjem so našli v definiciji Watsona in Frienda, katera je, kot so zapisali, podobna Noelle–Neumannovi definiciji strahu pred izolacijo. V empirično preverjanje je strah pred izolacijo vključil tudi Neuwirth (2000), ki je predpostavil negativno povezanost med »strahom pred izolacijo« ter »izražanjem mnenja«. Kasneje je strah pred izolacijo razdelil oziroma obravnaval kot dve ločeni spremenljivki: »splošni strah« ter »strah pred diskusijo«. Z rezultati avtor potrdi negativno povezanost med »splošnim strahom« in vstopom v diskusijo, medtem ko se povezanost »strahu pred diskusijo« in pripravljenosti vstopa v diskusijo potrdi samo v primeru enega politika (avtor opozori na dejstvo, da je to mogoče zaradi nizke zanesljivosti indikatorjev $\alpha=0.25$). Negativno povezanost med strahom pred izolacijo in posameznikovo pripravljenostjo izražanja mnenja najdemo še pri nekaterih drugih avtorjih, na primer Scheufele (2001) Moy in drugi (2001).

5.2.4.1. Minljiv strah pred izolacijo

Minljiv strah pred izolacijo razumem kot začasno notranje stanje posameznika oziroma strah, ki nastane v neki trenutni situaciji ali zaradi neke trenutne situacije in ga posameznik pokaže enkrat ob opazovanem dogodku. Po rezultatih nekaterih raziskav se ta bolj izrazi v javnih situacijah. Na podlagi tega sem poskušala izbrati trditve, ki se navezujejo na strah v neki določeni situaciji (pogovor z nekom) oziroma nam dajo slutiti, da je »zadaj« neka situacija (da bi izpadel neumno). Indikatorje sem vzela iz članka avtorjev Shoemaker in drugi, vendar sem enega izključila: "Pogosto me skrbi, da ljudje, ki so mi pomembni, ne bi imeli dobrega mnenja o meni.", ker se nanaša na ljudi, ki so mi pomembni in je trditev zato primernejša za operacionalizacijo spremenljivke "strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine".

Na indikatorjih je bila izvedena univariatna analiza, ki nam je dala osnovne podatke o odgovorih respondentov (priloga B). Indikator, ki je označen z zvezdico (*), sem rekodirala, tako da so vsi indikatorji vsebinsko obrnjeni v isto smer. Kljub temu da gre za lestvico, ki še ni bila preizkušena, je Cronbachov alfa koeficient dokaj dober (0.74), kar pomeni, da so indikatorji zanesljivi. Tudi na podlagi factorske analize je razvidno, da indikatorji merijo eno samo razsežnost, tako da sem s pomočjo Likertove lestvice izračunala novo spremenljivko

za minljiv strah pred izolacijo. Porazdelitev indikatorja, ki je prikazana v spodnjem grafu, je normalna. Višja kot je vrednost na spremenljivki, večji je posameznikov minljiv strah pred izolacijo.

Slika 7: Porazdelitev izračunane spremenljivke »minljiv strah pred izolacijo«

(n=196)

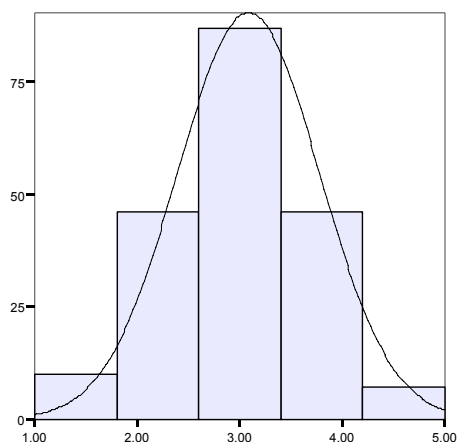

Tabela 5: Likertova lestvica »minljiv strah pred izolacijo«

	n	min	maks	povp.	standardni odklon
minljiv ("state") strah pred izolacijo	196	1,4	5	3,1	0,69

5.2.4.2. Stalen strah pred izolacijo

Stalen strah pred izolacijo razumem kot nekakšno nespremenljivo kvaliteto posameznika, njegovo lastnost, karakteristiko, ki je od posameznika do posameznika drugačna. Na podlagi tega sem tudi poskušala izbrati trditve, ki se navezujejo na strah pred izolacijo na splošno. V skladu s teorijo so to predvsem indikatorji, ki se nanašajo na strah pred pomanjkanjem socialnih stikov (posamezni indikatorji so prikazani v prilogi B).

Na indikatorjih je bila ponovno izvedena univariatna analiza (priloga B). Pokaže se, da so tudi tukaj povprečne vrednosti na indikatorjih dokaj nizke. Čeprav je število indikatorjev za stalen strah pred izolacijo majhno (zadostuje le minimalnim kriterijem, saj imam le tri indikatorje), je Cronbachov alfa koeficient dokaj dober (0.77). Prav tako je na podlagi faktorске analize razvidno, da indikatorji merijo eno samo razsežnost, tako da sem ponovno s pomočjo Likertove lestvice izračunala novo spremenljivko za stalen strah pred izolacijo.

Porazdelitev je prikazana v spodnjem grafu. Tudi tukaj velja, da višja kot je vrednost, večji je posameznikov stalen strah pred izolacijo.

Slika 8: Porazdelitev izračunane spremenljivke »stalen strah pred izolacijo«

(n=196)

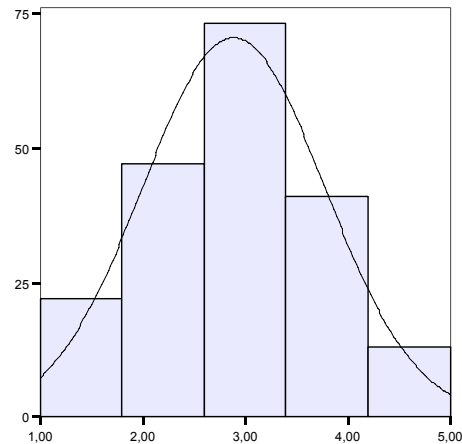

Tabela 6: Likertova lestvica »stalen strah pred izolacijo«

	n	min	maks	povp.	standardni odklon
stalen ("trait") strah pred izolacijo	196	1	5	2,89	0,89

5.2.4.3. Strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine

Strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine je strah posameznika, da bi se ga tisti, ki so mu pomembni (širša družina ali starši, vrstniške skupine, prijatelji), izogibali oziroma se do njega drugače obnašali. Indikatorje sem sestavila iz indikatorjev, ki so jih nekateri avtorji (Shoemaker 2000; Neuwirth 2000) sicer uporabljali za merjenje strahu pred izolacijo, vendar vsak izmed indikatorjev vključuje skrb, razmišljanje, izgubo prijateljev ali pa se nanaša na ljudi, ki so posamezniku pomembni.

Za analizo sem najprej vse indikatorje, ki so označeni z zvezdico (*), rekodirala, tako da so vsi indikatorji vsebinsko obrnjeni v isto smer. Po izvedeni univariatni analizi lahko zaključimo, da posameznikov v povprečju ni strah izolacije znotraj referenčne skupine, saj so na vseh indikatorjih povprečne vrednosti nizke. Zaradi odstopanja od normalne porazdelitve in vsebinskih razlogov – izkazalo se je, da trditev meri drugo dimenzijo (indikator meri hudo negativno sankcijo oziroma izgubo) - sem iz nadaljnje analize izključila indikator: »Ne bi izgubil prijatelje, če bi povedal, kaj si v resnici mislim o določeni zadevi.« Pri ponovljeni

faktorski analizi se izkaže, da preostali indikatorji merijo eno samo dimenzijo. V tem primeru je Cronbachov alfa koeficient zadovoljiv (0.60). Tako sem s pomočjo Likertove lestvice oblikovala novo spremenljivko, ki predstavlja strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine. Višja kot je vrednost posameznika na tej spremenljivki, višji je strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine. V nadaljevanju prikazujemo porazdelitev nove, sestavljene spremenljivke.

Slika 9: Porazdelitev izračunane spremenljivke »strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine«

(n=198)

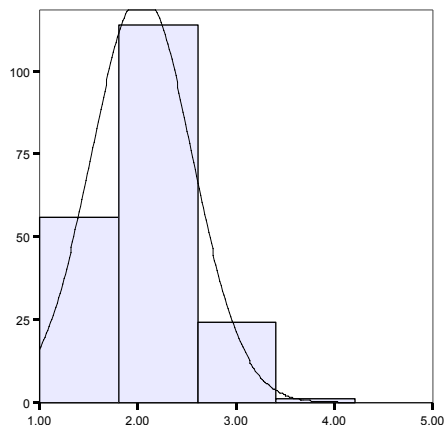

Tabela 7: Likertova lestvica »strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine«

	n	min	maks	povp.	standardni odklon
strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine	198	0,83	3,5	2,03	0,51

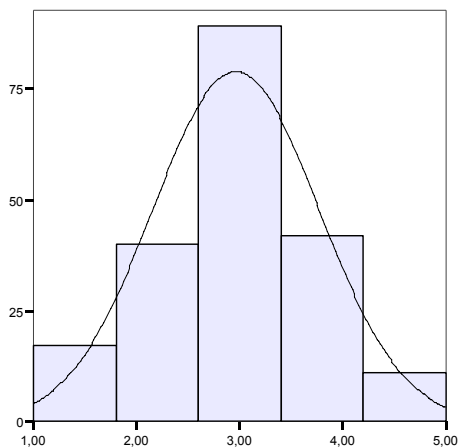
5.2.5. Vpletenost posameznika v temo

Vpletenost posameznika v temo je stopnja, do kolikšne mere posameznika določena tema zanima in posledično, koliko znanja o tej temi poseduje. Indikatorje, ki bi merili stopnjo vpletenosti posameznika v temo, sem poiskala med že uveljavljenimi lestvicami, konkretno v lestvici "Components of Involvement (Lastovicka and Gardner 1979)" iz dimenzije "faktor znanja".

Anketirane smo spraševali, koliko se strinjajo s posamezno trditvijo, in sicer za vsako temo posebej. Izkaže se, da imajo anketiranci na indikatorjih dokaj nizke vrednosti, kar kaže tudi na manjšo nezainteresiranost oziroma neznanje anketiranih o teh dveh temah.

Najprej sem indikator, ki je označen z zvezdico (*), rekodirala, tako da so vsi indikatorji vsebinsko obrnjeni v isto smer. Kljub temu, da gre za nepreverjeno lestvico, pa se izkaže, da je Cronbachov alfa koeficient zelo dober (0.76). Tudi faktorska analiza nam je pokazala, da indikatorji merijo eno razsežnost, zato sem s pomočjo Likertove lestvice izračunala novo spremenljivko, ki meri vpletenost v temo (izračunana in preverjena za vsako temo posebej). Na spodnji sliki prikazujem porazdelitev nove spremenljivke: slika 12 za gradnjo mošeje v Ljubljani in slika 13 za temo kloniranje. Velja da, višja kot je vrednost, bolj je posameznik vpleten v določeno temo.

Slika 10: Porazdelitev spremenljivke »vpletenost v temo«
- gradnja mošeje v Ljubljani

Slika 11: Porazdelitev spremenljivke »vpletenost v temo«
- kloniranje

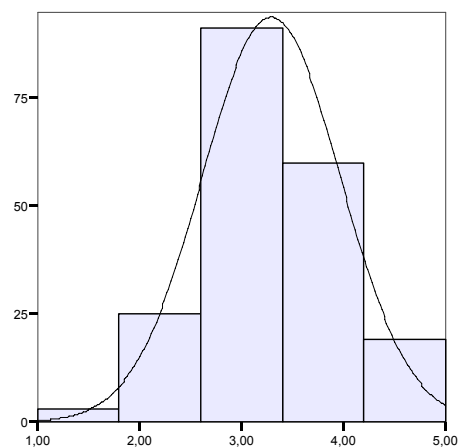

Tabela 8 Likertova lestvica »vpletenost v temo« o ...

	n	min	maks	povp.	standardni odklon
gradnji mošeje v Ljubljani	199	1	5	2,96	0,8
o kloniranju	198	1,3	5	3,29	0,7

6. Preverjanje vzorčnega modela

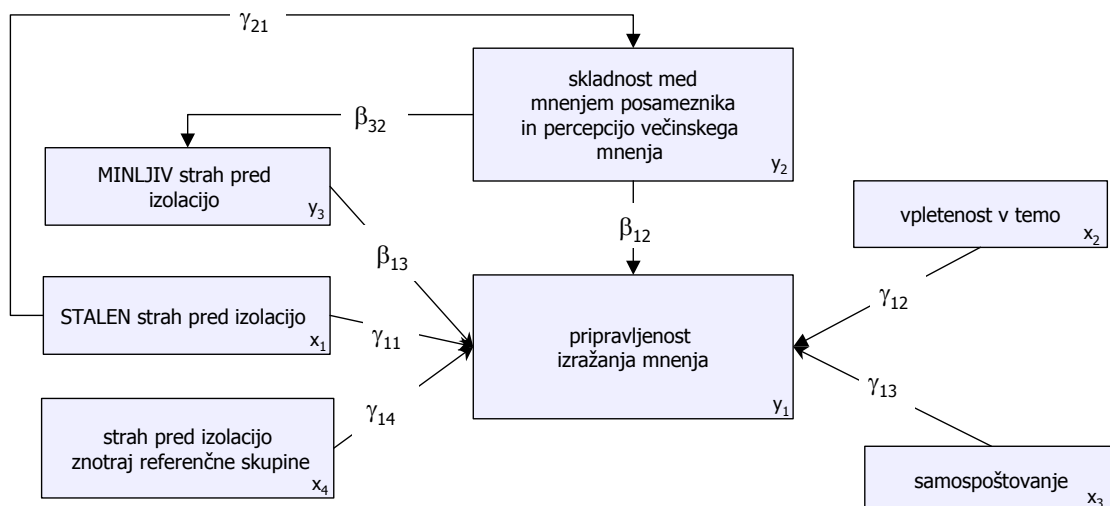
6.1. Pripravljenost izražanja mnenja glede na »javne« oziroma »zasebne« situacije

V nadaljevanju bom najprej preverjala štiri različice teoretskega modela 1 (slika 12). Za vsako od tematik bom model preverjala dvakrat, in sicer bom pojasnjevala pripravljenost izražanja mnenja o obravnavanih tematikah v zasebnih in javnih situacijah.

Mejo med javnim in zasebnim sem določila na podlagi Deweyjevega razumevanja ločevanja javnega od zasebnega. Po njegovem mnenju lahko ti dve vrsti mnenja razmejimo glede na »posledice, ki jih ima človekovo delovanje za druge ljudi, [...] ki zadevajo v transakciji neposredno udeležene osebe, in tistimi, ki zadevajo druge, ki niso neposredno prizadeti« (Dewey v Splichal 1992:35).

Družbeno nadzorski model javnega mnenja, podobno kakor racionalno demokratični, v ospredje postavlja pomembnost teme, o kateri posamezniki izražajo mnenja. V racionalnem modelu je tema sidrišče, okoli katerega se zgradi javna diskusija, v kateri razpravljajo predvsem tisti, ki imajo o temi informacije in znanje. V družbeno-nadzorskem modelu pa ima tema zelo neracionalno vlogo. Šele moralna nabitost teme namreč omogoča, da se sprožajo emocionalni odzivi, ki delujejo v funkciji družbenega pritiska. Na podlagi kriterijev o emotivni oziroma močni moralni komponenti sta bili izbrani tudi različni temi, na katerih preverjam model.

Slika 12: Predstavitev vzročnih učinkov

6.1.1. Preverjanje prilagojenosti modela 1 podatkom in razprava

Za preverjanje teoretskega modela sem uporabila standardna statistična programa oziroma paketa Lisrel 8.51⁸ ter SPSS 13.

Vpliv socialnopsiholoških dejavnikov na posameznikovo pripravljenost izražanja mnenja (model 1) sem preverjala štirikrat. Spremenljivke v modelu ostajajo enake, razlikujeta se le tema, o kateri sprašujemo pripravljenost izražanja mnenja, ter sfera izražanja mnenja. Pripravljenost za »javno« izražanje mnenje predstavljajo: pripravljenost izražanja mnenja v parlamentu, na javnem nastopu (pred množico, na sestanku, na predavanju), sodelovanje v kontaktnih oddajah (TV) ter v pismih bralcev. Pripravljenost za zasebno izražanje mnenje pa je lahko osebna anketa, telefonska anketa, na internetu pod anonimnim imenom, na internetu z izmišljenim imenom, internetna anketa, pogovor s sodelavci in znanci, pogovor med prijatelji ter pogovor z družinskimi člani/najbližjimi. Sicer pa vsebujejo vedno enake neodvisne spremenljivke.

Preverjam naslednje modele:

- 1.) model 1 – pripravljenost za javno izražanje mnenja o kloniranju
- 2.) model 2 – pripravljenost za zasebno izražanje mnenja o kloniranju
- 3.) model 3 – pripravljenost za javno izražanje mnenja o mošnji
- 4.) model 4 – pripravljenost za zasebno izražanje mnenja o mošnji

Postavljen teoretični model, ki sem ga preverjala, ni ustrezal podatkom. Pri ustreznosti modela mislim na stopnjo, do katere se hipotetični model ujema s podatki, zato težimo k temu, da se mora model čimbolj prilagoditi podatkom. V model sem tako vključila povezave, ki mi jih je za izboljšanje tega sugeriral program Lisrel. Povezave, ki bi izboljšale model, se kažejo v rezultatih na podlagi modifikacijskega indeksa⁹, vendar pa je potrebno vedno preveriti, ali gre za povezavo, ki je za naš raziskovalni model relevantna ali ne. V mojem primeru so povezave relevantne, zato sem jih v model vključila. K največjim izboljšavam modela pripomorejo povezave med različnimi dimenzijami strahu pred izolacijo ter povezava s samospoštovanjem (glej prilogo C:Korelacije).

---

⁸ Lisrel je program za analizo linearnih strukturnih enačb

⁹ Modifikacijski indeks je eden izmed indeksov, ki jih dobimo ob preverjanju Lisrel modela. Če je omenjeni indeks visok, pomeni, da nam Lisrel sugerira vključitev neke nove povezave v model.

Tabela 9: ocena parametrov za model 1 (slika 12)

	kloniranje		mošeja	
	javno	zasebno	javno	zasebno
γ_{11} (stalen strah pred izolacijo, pripravljenost izražanja mnenja)	-0,05	0,02	0,14	0,11
γ_{13} (vpletenost v temo, pripravljenost izražanja mnenja)	-0,07	0,10	0,05	0,01
γ_{14} (samospoštovanje, pripravljenost izražanja mnenja)	0,07	0,11	-0,10	-0,00
γ_{21} (stalen strah pred izolacijo, skladnost mnenja)	-0,02	-0,02	---	---
γ_{33} (vpletenost v temo, minljiv strah pred izolacijo)	-0,09	-0,09	0,55 (***)	0,55 (***)
γ_{34} (samospoštovanje, minljiv strah pred izolacijo)	-0,60 (***)	-0,60 (***)	-0,34 (***)	-0,34 (***)
γ_{14} (samospoštovanje, stalen strah pred izolacijo)	-0,66 (***)	-0,66 (***)	-0,65 (***)	-0,65 (***)
β_{12} (skladnost mnenja, pripravljenost izražanja mnenja)	0,03	-0,10	-0,16 (**)	-0,14 (**)
β_{13} (minljiv strah pred izolacijo, pripravljenost izražanja mnenja)	0,01	-0,15 (*)	-0,04	-0,07
β_{14} (stalen strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine, pripravljenost izražanja mnenja)	0,17 (**)	-0,06	-0,01	-0,07
β_{32} (skladnost mnenja, minljiv strah pred izolacijo)	-0,02	-0,02	-0,01	-0,01
β_{31} (stalen strah pred izolacijo, minljiv strah pred izolacijo)	-0,29 (***)	-0,29 (***)	-0,14 (**)	-0,14 (**)
β_{41} (stalen strah pred izolacijo, strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine)	0,03	0,03	---	---
β_{34} (stalen strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine, minljiv strah pred izolacijo)	-0,23 (***)	-0,23 (***)	-0,23 (***)	-0,23 (***)
β_{44} (samospoštovanje, strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine)	-0,04	-0,04	-0,05	-0,00
<i>število prostorskih stopenj</i>	5	5	5	5
χ^2	5,25	5,13	9,53	9,56
<i>statistična značilnost P</i>	0,39	0,40	0,09	0,09
<i>RMSEA</i>	0,02	0,01	0,08	0,08

Po opravljenih popravkih se model pripravljenost posameznikovega izražanja mnenja o kloniranju dobro prilega podatkom, medtem ko je model pripravljenost posameznikovega izražanja mnenja o mošeji nekoliko slabši. Na to kaže tako statistična značilnost χ^2 , kot statistika RMSEA (root mean square error of approximation - kvadrat povprečne napake). Po mnenju Jöreskoga (2000), ki je s sodelavci tudi razvil računalniški program Lisrel, je RMSEA najbolj zanesljiva mera prilagajanja modela podatkom, pri kateri težimo, da je manjša vsaj od 0,08.

Če pogledamo vplive na posameznikovo pripravljenost izražanja mnenja, prihaja glede na različico modela do razlik, ki so posledica različnih tem in javnosti. Odstotek pojasnjene variance je pri glavni odvisni spremenljivki (pripravljenost izražanje mnenja) majhen. V primeru pripravljenosti izražanja mnenja o kloniranju pojasnimo od 5% do 7% variance, v primeru gradnje mošeje pa 4% oziroma 7% variance.

Na pripravljenost izražanja mnenja o mošnji najbolj vpliva skladnost posameznikovega mnenja s percepcijo mnenja večine. Izkaže se, da večja kot je neskladnost med mnenjem posameznika in percepcijo večinskega mnenja, večja je nepripravljenost izražanja mnenja¹⁰ ($\beta_{12} = -0,14$ oziroma $\beta_{12} = -0,16$, $t = -2,07$ oziroma $t = -1,84$). Rezultat je pričakovan in v skladu s postavljeno hipotezo.

Rezultati se pri pripravljenosti izražanja mnenja o kloniranju ne ponovijo, saj skladnost posameznikovega mnenja s percepcijo mnenja večine ne vpliva na pripravljenost posameznikovega izražanja mnenja. Potrdi se teza, da sta temi različni. Eden izmed morebitnih razlogov je že omenjeni razlog, da je gradnja mošnje kot tema posameznikom bližja kot kloniranje. Drugi morebitni razlog je lahko tudi družbena zaželenost odgovorov. Večina anketiranih je mnenja, da večina Slovencev z gradnjo mošnje ne soglaša (67%), medtem ko je med anketiranimi le 29% takšnih, ki se z gradnjo ne strinja, zaradi česar je razkorak v skladnosti velik. Ostale raziskave dokazujejo, da na pripravljenost izražanja mnenja vpliva izobrazba, tako da nenazadnje lahko vzroke za takšen rezultat pripišemo tudi anketirani populaciji, saj so študenti v vsakem primeru bolj pripravljeni izraziti mnenje.

Ko preverjamo, kaj vpliva na pripravljenost posameznikovega izražanja mnenja o kloniranju v zasebnih situacijah, se izkaže, da ima vpliv tudi minljiv strah pred izolacijo, vpliv pa je negativen ($\beta_{12} = -0,15$, $t = -1,79$). Pri preverjanju pripravljenost za izražanje mnenja v javnih situacijah ima na posameznikovo pripravljenost mnenja vpliv strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine. Vpliv je glede na pričakovanja in glede na postavljeno hipotezo v obratni smeri, saj se izkaže, da večji kot je posameznikov strah pred izolacijo, večja je posameznikova pripravljenost izražanja mnenja v javnih situacijah ($\beta_{12} = 0,17$, $t = 2,31$).

---

¹⁰ Povezava je negativna, vendar je potrebno opozoriti, da sta vrednosti pri spremenljivki »skladnost med mnenjem posameznika in percepcijo večinskega mnenja« naslednji - 0 popolna skladnost, 4 pa popolna neskladnost mnenj.

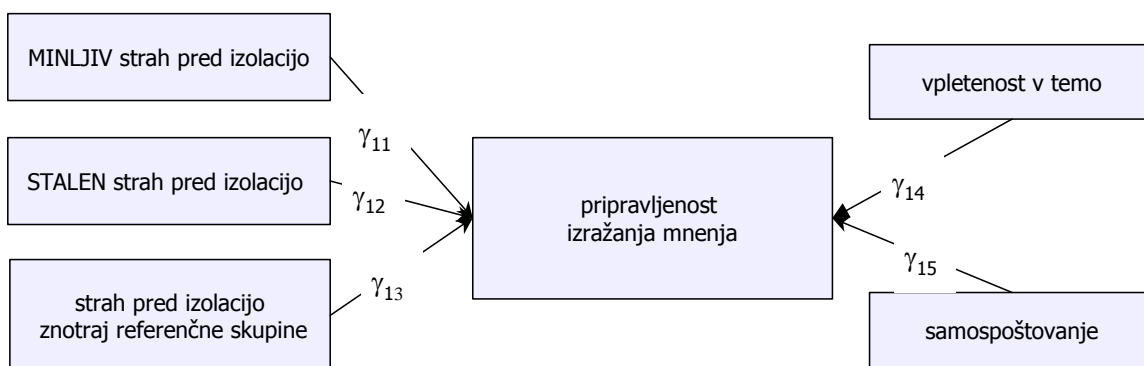
6.2. Pripravljenost izražanja mnenja glede na »večinskost« oziroma »manjšinskost« mnenja

Družbeno nadzorski pristop k javnemu mnenju vnaša pomembno razliko med večinskim in manjšinskim mnenjem, saj je slednje vedno stigmatizirano, izpostavljeno pritiskom. Z namenom, da preverim razlike, bom preverjala še dve različici teoretskega modela 2 (slika 13), v katerem je upoštevana vrsta mnenja, ki se izraža. V osnovi gre za podoben model, razlikuje se le v tem, da je bila v prejšnjem (slika 12) skladnost med mnenjem posameznika in percepcijo mnenja večine vključena v model kot odvisna spremenljivka, sedaj pa je to integrirano v sam model. Izhajajoč iz teoretske razprave, ko preverjam manjšinsko mnenje pričakujem, da bi na posameznikovo pripravljenost izražanja mnenja imel vpliv predvsem minljiv strah pred izolacijo. V primeru večinskega mnenja pa pričakujem večji vpliv vpletenosti v temo in strahu pred izolacijo znotraj referenčnih skupin.

Da bi anketirane ločila glede na večinskost oziroma manjšinskost mnenja, bom na podlagi povprečja izračunane spremenljivke »skladnost posameznikovega mnenja s percepcijo mnenja večine« naredila dve skupini, ob predpostavki, da če je mnenje posameznika skladno z mnenjem večine, tudi sam zavzema večinsko mnenje in obratno, če je njegovo mnenje v neskladju s percipiranim večinskim mnenjem, ta zavzema manjšinsko mnenje.

Če torej velja teza, da posameznik nenehno preverja mnenja v svoji okolici in v primeru, ko je njegovo mnenje v manjšini, zaradi strahu pred izolacijo tega ne izrazi, bi pričakovala, da bo imel strah pred izolacijo na izražanje mnenja večji vpliv v primeru, ko ima posameznik manjšinsko mnenje.

Slika 13: Predstavitev vzročnih učinkov

6.2.1. Preverjanje prilagojenosti modela 2 podatkom in razprava

Na osnovi drugega teoretskega modela (model 2) sem z multiplo regresijo¹¹, kjer sem uporabila metodo najmanjših kvadratov, spremenljivke pa sem vključevala postopoma (»stepwise«¹²), preverila vpliv socialnopsiholoških dejavnikov na posameznikovo pripravljenost izražanja večinskega oziroma manjšinskega mnenja. Vrsta mnenja, ki se izraža, je posebej upoštevana, in sicer tako, da je vključena v sam model, za razliko od prejšnjega modela (model1), kjer je vrsta mnenja zajeta v spremenljivko »skladnost med mnenjem posameznika in percepcijo večinskega mnenja«.

Zaradi razlik med temama (pripravljenost izražanja mnenja o kloniranju in gradnji mošeje) in vrsto mnenja, ki se izraža (večinskost oziroma manjšinskost mnenja), sem model preverjala štirikrat. Rezultati so zaradi preglednejše predstavitve predstavljeni v spodnji tabeli 10.

Tabela 10: Regresijski koeficienti za model 2 (slika 12)

	Standardizirani beta koeficient				t-vrednosti			
	večinskost mnenja		manjšinskost mnenja		večinskost mnenja		manjšinskost mnenja	
spremenljivka	kloniranje	mošeja	kloniranje	mošeja	kloniranje	mošeja	kloniranje	mošeja
samospoštovanje	,111	,140	-,243	,074	,972	1,322	-,986	,847
stalen ("trait") strah pred izolacijo	,021	-,043	,414	-,017	,176	-,400	1,617	-,196
minljiv ("state") strah pred izolacijo	,012	-,071	-,552(***)	-,048	,103	-,659	-2,647	-,565
strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine	-,088	-,109	-,078	-,131	-,754	-1,020	-,247	-1,538
vpletenost v temo	,267(***)	,502(***)	,254	0,490(***)	2,332	4,710	1,226	5,784
<i>F (statistična značilnost)</i>	5,44 (**)	22,18 (***)	7,00 (**)	33,45 (***)	p < 0,01(***)			
<i>R² (popravljeni) - popravljeni odstotek pojasnjene variance</i>	0,06	0,24	0,22	0,23	0,01 >= p > 0,05 (**) 0,05 >= p > 0,1 (*)			

¹¹ Regresijska analiza daje oceno linearne povezave med odvisno in eno ali več neodvisnimi spremenljivkami.

¹² Metoda "stepwise" analizira vpliv posamezne neodvisne spremenljivke na odvisno spremenljivko, in sicer tako, da za prvo neodvisno spremenljivko vzame tisto, ki ima najmanjšo stopnjo značilnosti, ter nato analizira, kolikšen del variance pokriva ta spremenljivka. Postopek se ponovi tolikokrat, kolikor je neodvisnih spremenljivk.

Prileganje podatkov testiramo z F-testom, za katerega velja, da večja kot je vrednost F-statistike, boljši je regresijski model. Za model, v katerem preverjam pripravljenost izražanja mnenja o mošnji (model 2 in 4), lahko rečemo, da se bolje prilega podatkom kot model, kjer preverjam pripravljenost izražanja mnenja o kloniranju (model 1 in 3).

Pri večinskem mnenju je multipla regresija (tabela 10), s katero smo preverjali odvisnost pripravljenosti izražanja mnenja od neodvisnih spremenljivk, pokazala visoko in statistično značilno beta vrednost le pri "vpletenosti v temo" ($\beta=0,27$ oziroma $\beta=0,50$). Pri tem vsi izbrani kazalci skupno pojasnjujejo v primeru mošnje 24% variabilnosti pripravljenosti izražanja mnenja, v primeru kloniranja pa manj, in sicer 6% variabilnosti. V primeru manjšinskega mnenja je multipla regresija pokazala različne statistično značilne vplive glede na temo. Pri preverjanju pripravljenosti izražanja mnenja o kloniranju je visoka in statistično značilna beta vrednost le pri "minljivem strahu pred izolacijo" ($\beta=0,56$), vsi izbrani kazalci pojasnjujejo skupno 22% variance. Pri temi mošnje pa je visoka in statistično značilna beta vrednost le pri "vpletenosti v temo" ($\beta=0,49$), izbrani kazalci pa skupno pojasnjujejo 23% variance pripravljenosti izražanja mnenja.

Če pogledamo razlike, do katerih pride v primeru, ko ima posameznik manjšinsko oziroma večinsko mnenje, vidimo, da je vsaj pri večinskem mnenju ključna spremenljivka vpletenost v temo. Velja namreč, da bolj kot je posameznik vpleten v temo, bolj je pripravljen izraziti svoje mnenje o temi. Na pripravljenost posameznikovega mnenja tako ne vpliva ne minljiv in ne stalen strah pred izolacijo, kot tudi ne strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine, ampak bolj »racionalni« dejavniki, kot je vpletenost v temo. Če je posameznik v temo bolj vpleten, kar vključuje posameznikovo zanimanje in posedovanje več znanja od ostalih, bo o tej temi v večji meri svoje mnenje tudi pripravljen izraziti, saj bo prepričan, da je kos svojim sogovornikom.

9. Zaključek

Na začetku naloge nisem predvidela velikih razlik med vplivi, ki jih imajo neodvisne spremenljivke na pripravljenost izražanja mnenja v primeru dveh različnih tem (gradnja mošeje ali kloniranje). Ravno tako nisem predvidela razlik pri preverjanju pripravljenost javnega in zasebnega izražanja mnenja. Skozi nalogo pa se je tako pri manjšinjskem kot tudi pri večinskem mnenju, pokazala potreba po preverjanju modela ločeno po tematiki, pa tudi glede na to, kje je posameznikovo mnenje izraženo. Na podlagi rezultatov se izkaže, da v primeru različnih tem in glede na pripravljenost javnega ali zasebno izraženega mnenja, model različno deluje.

Skozi teoretsko razpravo in na podlagi dobljenih rezultatov sem ugotovila, da je raziskovanje posameznikove pripravljenosti izražanja mnenja zelo kompleksen problem in zaradi tega postavljenih hipotez ne morem enoznačno sprejeti ali zavrniti. Iz vidika dveh paradigmatiskih pristopov k tej problematiki nam vsak pristop razloži oziroma pojasni en del »zgodbe«. Lahko bi rekli, da se pristopa dopolnjujeta in nista izključujoča.

Salmon in Kline (1984) sta pisala o smiselnosti preverjanja posameznikovega »poznavanja o določeni temi« (Salmon in Kline 1984:28). Tako sem v modelu upoštevala posameznikovo vpletenost v temo, ki združuje poznavanje teme in seznanjenost. Vpliv vpletenosti v temo na pripravljenost izražanja mnenja se potrdi v primeru, ko preverjamo posameznikovo pripravljenost na izražanje mnenja glede na manjšinsko oziroma večinsko mnenje, kot najpomembnejši dejavnik pa se izkaže v primeru, ko posameznik zavzema večinsko mnenje. Vpletenost je relevanten faktor, ko govorimo o izražanju mnenja, saj je nenazadnje povezan s količino informacij, ki jih posameznik poseduje, in z njegovim zanimanjem za določeno temo. Lahko rečem, da gre v tem primeru bolj za racionalni model izražanja mnenja. Če posameznika tema zanima, bo o tej temi posedoval več informacij kot ostali, torej bo imel več morebitnih argumentov za diskusijo in bo bolj kot ostali pripravljen izraziti svoje mnenje, saj ne bo izpadel kot nekompetenten govorec. Poleg tega je v primeru večinskega mnenja posameznikovo mnenje že »potrjeno« s strani večine in je njegova pripravljenost izražanja mnenja odvisna le od vpletenosti v temo.

Zanimivo je, da vpletenost v temo nima vpliva na pripravljenost izražanja mnenja v primeru, ko preverjamo manjšinjskost mnenja o kloniranju. Glede na to, da je v tem primeru edini dejavnik, ki vpliva na posameznikovo pripravljenost izražanja mnenja, »minljiv strah pred

izolacijo«, lahko pojasnimo s specifičnostjo problema oziroma teme. Moreno-Riano (2002) je zapisal, da lahko »družbeni kontekst vpliva na oblikovanje mnenja z nadzorovanjem tipa informacij, ki so posamezniku dostopne. V družbenem kontekstu, kjer večina dostopnih informacij predstavlja pogled večine, bodo posamezniki prejeli več informacij večinskega tipa kot pa informacij ostalih pogledov. Takšen kontekst jih prisili, da se izenačijo z večino ali so izključeni« (Moreno-Riano 2002:2).

Pri preverjanju pripravljenost izražanja mnenja o gradnji mošeje se pokaže, da večja kot je vpletenost v temo, večji je minljiv strah pred izolacijo. Rezultat, ki je na prvi pogled nesmiseln, je potrebno razložiti glede na okoliščine, ki so oziroma še spremljajo izpostavljeno tematiko. Višja kot je posameznikova vpletenost, ne glede na to, ali se gradnjo mošeje strinja ali ne, bolj je seznanjen z mnenjem, ki je vladalo v državi. Z gradnjo mošeje se je strinjala manjšina prebivalcev Slovenije, poleg tega je bila tematika vedno vzrok polemik in sporov. Iz tega stališča rezultat ni presenetljiv, kot tudi ni presenetljivo, da se ravno v tem modelu izkaže, da neskladnost posameznikovega mnenja z mnenjem večine vpliva na posameznikovo pripravljenost izražanja mnenja.

Poleg zgoraj omenjenega vpliva strahu pred izolacijo sem pričakovala, da bodo na pripravljenost izražanja mnenja vplivali tako minljiv kot tudi stalen strah pred izolacijo ter strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine, vendar na podlagi rezultatov tega ne morem v celoti potrditi. Rezultati nakazujejo, da različne dimenzije strahu na pripravljenost izražanja mnenja vplivajo različno. Iz tega vidika bi bilo v prihodnje smiselno dimenzije preveriti in natančneje raziskati njihov vpliv. Potrdilo se je, da je strah pred izolacijo relevantno upoštevati kot spremenljivko, čeprav v skoraj vseh podobnih raziskavah pridejo do drugačnih zaključkov. Pri tem ne smemo zanemariti dejstva, da se to dogaja tako zaradi vedno drugačne operacionalizacije kot tudi različne populacije, na kateri so raziskave izvedene.

Med omenjenimi dimenzijami strahu pred izolacijo se izkaže visoka povezanost. Ta ni presenetljiva, saj bodo posamezniki, ki so že po naravi anksiozni v družbenih situacijah pritiska to občutili še bolj. Izkaže se tudi visoka povezanost dimenzij strahu pred izolacijo s samospoštovanjem. Samospoštovanje v modelu »nastopa« kot motivacijski, pozitiven dejavnik, kot protiutež strahu pred izolacijo, ki ima primarno »vlogo« zaviralnega, negativnega dejavnika.

Na podlagi teoretske razprave, v kateri sem predstavila avtorje, ki poudarjajo pomembno vlogo referenčnih skupin (Price in Oshagan 1995; Scheufele 2001; Cohen 2001), bi

pričakovala njihov večji vpliv na posameznikovo pripravljenost izražanja mnenja, saj naj bi bila referenčna skupina posamezniku bolj pomembna kot družba kot celota. Kljub temu da se vpliv v vseh primerih ni izkazal za značilnega, bi bilo ravno zaradi nakazanih razlik in vplivov v prihodnje smiselno razmišljati v tej smeri. Sama operacionalizacija pojma (Cronbachov alfa koeficient znaša 0.56) ni tako slaba, šibki člen je izbira populacije, na kateri je bil model preverjen in za katero lahko trdimo, da je specifična. Nenazadnje lahko razloge za nepričakovane rezultate iščemo v specifičnosti današnje družbe. Če izhajamo iz današnje potrošniške družbe, v kateri je posameznik vedno bolj individualiziran, se postavlja vprašanje, kako velike in stabilne sploh so dandanes referenčne skupine in nenazadnje koliko in kako vplivajo na posameznike.

»Individualizacija življenjskih potekov povzroča, da se oblikovanje socialnih in vrednotnih kategorizacij, stališč in mnenj vse manj veže na pripadnost posameznikov in posameznic družbenim skupinam z jasno kolektivno identiteto, da se vse bolj dogaja v okviru imaginarnih in realnih združevanj v številne začasne skupine, brez jasnih socialnih identitet, ideologij, stališčnih struktur, v različna interesna, delovna, prostočasna, ekspresivna, življenjskostilna in komunikacijska plemena.« (Ule 2002:16)

V primeru, ko preverjam pripravljenost za izražanje mnenja o kloniranju, se izkaže, da na posameznikovo pripravljenost vpliva strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine. Vpliv je negativen, kar je v nasprotju s pričakovanji in glede na postavljeno hipotezo. Možna razlaga je, da se posamezniki, ki občutijo strah pred izražanjem mnenja v svojem ožjem družbenem okolju, želijo ravno z javnim delovanjem, ki daje samo po sebi neko legitimnost in samospoštovanje posamezniku, dokazati pred svojim družbenim okoljem in posledično tudi premagati strahove. Pri tem je potrebno upoštevati še dejstvo, da gre tukaj za preverjanje pripravljenosti izražanja mnenja in ne za dejansko izražanje mnenja. Torej lahko to odraža namen, neko željo posameznika, ki pa je lahko daleč od dejanskega delovanja.

Glede na rezultate ter možnosti nadaljnjega raziskovanja bi bilo potrebno uvesti tudi nekatere izboljšave. Iz prejšnjih raziskav je dokazano, da na pripravljenost izražanja mnenja bolj kot strah pred izolacijo vplivajo nekatere demografske značilnosti posameznika (spol, status, izobrazba). Glynn in McLeod (1984) pišeta o tem, da je Noelle-Neumannova dokazala, da so ženske, starejše osebe ter osebe z nižjim družbenim statusom manj pripravljene diskutirati o svojih pogledih s posamezniki, ki imajo nasprotna mnenja. Izkazalo se je, da je predvsem izobrazba tista, ki najbolj vpliva na pripravljenost izražanja mnenja - višja kot je izobrazba, bolj je posameznik pripravljen izraziti svoje mnenje (Salmon in

Neuwirth 1990, Noelle-Neumann 1974). Če bi nadaljevali v tej smeri raziskovanja, bi morali model preveriti na reprezentativnem vzorcu. V tej raziskavi so bili anketirani le študenti dveh fakultet, torej bolj razgledani in izobraženi posamezniki, za katere iz predhodnih raziskav vemo, da so bolj pripravljeni izraziti svoje mnenje. In še več. To se od njih skoraj pričakuje, saj so to bodoči intelektualci. Med anketiranimi tudi ni velike variabilnosti, saj so vsi imeli vsaj zaključeno srednješolsko izobrazbo in so bili približno enake starosti. Zaradi povedanega, kot tudi zaradi nenatančne definicije tematike, ki jo empirično preverjam, bi lahko bili rezultati na populaciji drugačni.

Zastavljena smer raziskovanja različnih dimenzij strahu pred izolacijo in njihovih vplivov na (pripravljenost) izražanja mnenja se, tako na podlagi teoretskega okvirja, kot tudi na podlagi rezultatov, izkaže kot pravilna. Pri preverjanju vplivov na pripravljenost izražanja mnenja namreč vsaka različica modela pokaže različne vplive. Šibka točka je tudi izbira indikatorjev, katere bi morali izbrati tako, da bi bolj točno določali le eno dimenzijo. Prav tako bi lahko za posamezno dimenzijo vključili večje število indikatorjev in jih večkrat preverili.

10. Literatura

- Allen, P. Bem in Potkay C. R (1984): *On the Arbitrary Distinction between States and Traits*. Journal of Personality and Social Psychology. Vol 41, 916-928.
- Allport, W. Gordon (1937): *Personality, a psychological interpretation*. New York: Holt
- Bardes, Barbara Ann in Robert W. Oldendick (2003): *Public Opinion: Measuring the American Mind*, 2nd edition, Belmont, California, Wadsworth Publishing. 3-28.
- Beck, Ulrich in E. Gernsheim Beck (1996): »*Individualizacija in "tveganje svobode"*«, v *Teorija in praksa*, let. 33, št. 5, 817-838.
- Bečaj, Janez. (1997): *Temelji socialnega vplivanja*. Ljubljana.
- Cattani, Mima, Caroline Newell, John Bond in Martin White. (2003) *Alleviating Social Isolation and Loneliness among Older People*. International Journal of Mental Health. Volume 5 Issue 3. The Clifford Beers Foundation
- Deutsch, Morton, in Gerard B. Harold (1955): *A study of normative and informational social influences upon individual judgment*. Journal of Abnormal and Social Psychology, 51, 629-636.
- Ferligoj, Anuška (1995): *Zanesljivost in veljavnost merjenja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede (metodološki zvezki)
- Ferligoj, Anuška (1995): *Osnove statistike na prosojnicah*. Ljubljana, samozaložba
- Ferligoj, Anuška (1996): *Multivariantna analiza - primeri*, Ljubljana
- Fishkin S. James (2000): *Virtual Democratic Possibilities: Prospects for Internet Democracy*. Dostopno preko: <http://www.la.utexas.edu/conf2000/papers/DeliberationDay.pdf>, (izpis dne 18.4.2005).
- Glynn J. Carroll, Andrew F. Hayes in James Shanahan (1997): »*Perceived support for one's opinion and willingness to speak out: A meta-analysis of survey studies on the spiral of silence*«. Public Opinion Quarterly, Vol. 61: 452-463.
- Glynn, J. Carroll in McLeod M. Jack (1985): »*Implications of The Spiral of Silence: Theory for Communication and Public Opinion Research*«. V K. R. Sanders, R. Keith, L. E. Kaid, in D. Nimmo (ur.). *Political Communications Yearbook 1984*, 43-65. Carbondale: Southern Illinois University.
- Glynn, J. Carroll, Ronald E. Ostman in Daniel G. McDonald (1994): *Opinions, Perception and Social Reality*. V Glasser, Theodore Lewis in Salmon, Charles Thomas (ur.). *Public opinion and the communication of consent*, 1995, 249-277. New York, London : Guilford.
- Halvorsen, Kunt (2002): *Unemployment, social isolation and loneliness*. Dostopno preko: <http://www.socsci.auc.dk/cost/unemployment/Malta2002/KuntHalvorsen.pdf> (izpis dne 16.03.2003)

- Hayes F. Andrew. *Expression Avoidance Exploring the Forms of Self-Censorship: An Experimental Investigation of the Effect of the Climate of Opinion on Strategies of Opinion Expression Avoidance*. School of Journalism and Communication The Ohio State University Opinion
- Jöreskog, G. Karl, Dag Sörbom, Stephen Du Toit, Mathilda Du Toit (2000): Lisrel 8: new statistical features. Scientific Software International, Lincolnwood.
- Kim Joochan, Robert O. Watt in Elihu Katz (1999): *News, Talk, Opinion, Participation: The Part Played by Conversation in Deliberative Democracy*. Political Communication, 16:361-385.
- Kim, Sei-Hill, James Shanahan in Vicente Berdayes (2004): *Talking on sunshine in North Korea: A test of the spiral of silence as a theory of powerful mass media*. International Journal of Public Opinion Research, 16, 39-62.
- Kobal, Darja (2000): *Temeljni vidiki samopodobe*. Pedagoški inštitut. Ljubljana
- Lamovec, Tanja (1994): *Psihodiagnostika osebnosti 2*. Ljubljana. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Lewis-Holmes, Brenda (1997): *Reducing Public Speaking Anxiety For Community College Students: The Effects Of A Combination Anxiety Reduction Technique On Trait And State Anxiety*
- McCroskey, C. James (1984): The communication apprehension perspective. In J. A. Daly and James C. McCroskey (Eds.). *Avoiding communication: Shyness, reticence and communication apprehension*, 13-38, Beverly Hills, CA: Sage.
- McDonald G. Daniel, Carroll J. Glynn, Sei-Hill Kim, Ronald E. Ostman (2001): *The Spiral of Silence in the 1948 Presidential Election*. Communication Research, Vol. 28 No. 2:139-155. Sage Publications.
- Mcleod M. Jack, Dietram A. Scheufele, Patricia Moy, Edward M. Horowitz, R. Lance Holbert, Weiwu Zhang, Stephen Zubric in Jessica Zubric (1999): *Understanding Deliberation: The Effects of Discussion Networks on Participation in a Public Forum*. Communication Research, Vol. 26 No. 6: 743-774
- Moreno-Riano, Gerson (2002): *Experimental implications for the spiral of silence*. The Social Science Journal, 39, 65-81.
- Moy Patricia, David Domke in Keith Stamm (2001): *The spiral of silence and public opinion on affirmative action*. Journalism and Mass Communication Quarterly, Vol 78, No. 1:7-25.
- Neuwirth, Kurt (2001): *Testing the Spiral of Silence Model: The Case of Mexico*. International Journal of Public Opinion Research. 12, 2, str.:138-159.

- Neuwirth Kurt in Edward Frederick (2004): *Peer and Social Influence on Opinion Expression: Combining the Theories of Planned Behavior and the Spiral of Silence*. Communication Research, Vol. 31 No. 6: 669-703.
- Noelle-Neumann, Elisabeth (1993): *The spiral of silence: Public opinion our social skin*. Chicago: University of Chicago Press.
- Noelle-Neumann, Elisabeth (1995): *Public Opinion and Rationality*. Glasser, Theodore Lewis in Salmon, Charles Thomas (ur). *Public opinion and the communication of consent*. 1995, 33-53. New York, London : Guilford.
- Pavri, Shireen in Lisa Monda-Amaya (2001): *Social Support in Inclusive Schools: Student and Teacher Perspectives*. California State University, Long Beach University of Illinois at Urbana-Champaign Vol. 67, No. 3, pp. 391-411.
- Perry, D. Stephen in William J. Gonzenbach (2000): *Inhibiting Speech through Exemplar Distribution: Can We Predict a Spiral of Silence?* Journal of Broadcasting & Electronic Media. 44 (2), 268-281.
- Petrič, Gregor (2002): *Od spirale do molka: Empirična tradicija raziskovanja spirale molka*. Družboslovne razprave, XVIII, 41: 131-149, Ljubljana
- Petrič, Gregor in Andrej Pinter (1998): »From social perception to public expression of opinion.« International Journal of Public Opinion Research, 14(1), 37-54.
- Pinter, Andrej (2002): *Od modernih k deliberativnim predstavam o mnenjskih procesih*. Družboslovne razprave, XVIII, 41: 171-189, Ljubljana
- Price, Vincent in Hayy Oshagan (1995): *Social-Psychological Perspectives on Public Opinion*. V Glasser, Theodore Lewis in Salmon, Charles Thomas (ur). *Public opinion and the communication of consent*. 1995, 177-220. New York, London : Guilford.
- Roessler Patrick (1999): *The Individual Agenda-Designing Process How Interpersonal Communication, Egocentric Networks, and Mass Media Shape the Perception of Political Issues by Individuals*. Communication Research, Vol. 26 No. 6: 666-700
- Rosenberg, Morris (1989): *Society and the Adolescent Self-Image*. Dostopno preko <http://www.bsos.umd.edu/socy/rosenberg.html>, (izpis dne 5.12.2003)
- Salmon, T. Charles in F. Gerald Kline (1985): *The spiral of silence ten years later: An examination and evaluation*. V K. R. Sanders, R. Keith, L. E. Kaid, in D. Nimmo (ur.), Political Communications Yearbook 1984, 3-30. Carbondale: Southern Illinois University.
- Scheuffle A. Dietram in Patricia Moy (2000): *Twenty-five years of the spiral of silence: A conceptual review and empirical outlook*. International Journal of Public Opinion Research, 12(1), 3-28.

- Scheuffle A. Dietram, James Shanahan in Eunjung Lee (2001): *Real talk: Manipulating the dependent variable in spiral of silence research*. Communication Research. Vol. 28 No. 3: 304-324.
- Scheuffle A. Dietram (1999): *Deliberation or dispute? An Exploratory study examining dimensions of public opinion expression*. International Journal of Public Opinion Research, 11(1), 25-57.
- Sesti Anne-Marie (2000): *State Trait Anxiety Inventory (STAI) in Medication Clinical Trials*. QoL Newsletter, 25: 15-16
- Shamir Jacob in Michal Shamir (2003): *The Anatomy of Public Opinion*.
- Shoemaker, J. Pamela, Michael Breen in Majorie Stamper (2000): *Fear of Social Isolation: Testing Assumption from the Spiral of Silence*. Irish Communication Review, Vol.8: 65-78.
- Splichal, Slavko (1997): *Javno mnenje: teoretski razvoj in spori v 20. stoletju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Škerup, Andrej (2002): *Javnost, javno mnenje in diskurzivna racionalnost*. Družboslovne razprave, XVIII, 41: 153-169, Ljubljana
- Spielberger, D. Charles (1983): *Manual for the State-Trait Anxiety Inventory (STAI)*. PaloAlto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Steyer, Rolf in Manfred Schmitt, Michael Eid (1999): *Latent State-Trait Theory and Research in Personality and Individual Differences*. Dostopno preko: <http://www.uni-magdeburg.de/ipsy/map/map0202.pdf> (izpis dne,5.3.2005).
- Ule, Marjana (1997): *Temelji socialne psihologije*. Znanstveno in publicistično središče.
- Ule, Marjana (2002): *Od stališč k socialnim reprezentacijam: sodobni socialnopsihološki pristopi k javnemu mnenju*. Družboslovne razprave, XVIII, 41: 11-31, Ljubljana
- Vaux, Alan (1988): *Social support: Theory, Research and Intervention*. Praeger Publishers, New York.
- Viswanath Kasisomayajula, Gerald M. Kosicki, Eric S. Fredin in Eunkyung Park (2000): *Local Community Ties, Community-Boundedness, and Local Public Affairs Knowledge Gaps*. Communication Research, Vol. 27 No. 1: 27-50.
- What is Social Anxiety?. Dostopno preko: <http://www.socialanxietyinstitute.org/define.html> (izpis dne,5.12.2005).

Priloga A: Vprašalnik

ALI POVEMO TO, KAR MISLIMO?

Spoštovani,

Anketa, ki je pred vami govori o posameznikovem izražanju mnenja, posameznikovem odnosu do javnomnenjskih glasovanj ter poznavanju določene trenutne problematike v Sloveniji. Anketo smo sestavili študentje družboslovne informatike na Fakulteti za družbene vede. Anketa je popolnoma anonimna, zbrane podatke bomo uporabili za izdelavo naloge pri raziskovalnem seminarju. Vaše sodelovanje v anketi bo bistveno prispevalo h kakovosti rezultatov, zato vas prosimo, da na anketo odgovorite v celoti. Odgovarjajte premišljeno in zbrano. Pri vsakem vprašanju oziroma trditvi velja, da obkrožite samo eno vrednost, ki ustreza vašemu odgovoru. Za sodelovanje se vam najlepše zahvalujemo.

1. Ljudje na različne načine in v različnih situacijah izražamo svoje mnenje. Najprej nas zanima, ali bi bili pripravljeni izraziti mnenje o (katerikoli) temi na oziroma v NASLEDNJIH SITUACIJAH...

	DA	NE
... internetu (razpravni deski/forumu, v diskusijski skupini) pod anonimnim imenom	1	2
... pismih bralcev	1	2
... pogovoru s sodelavci, znanci	1	2
... sodelovati / -a v kontaktnih oddajah (TV)	1	2
... referendum	1	2
... pogovoru med prijatelji	1	2
... parlamentu	1	2
... telefonski anketi	1	2
... javnem nastopu (pred množico, na sestanku, na predavanju)	1	2
... osebni anketi	1	2
... internetu (razpravni deski/forumu, v diskusijski skupini) s svojim pravim imenom	1	2
... pogovoru z družinskimi člani / najbližjimi	1	2
... internetni anketi	1	2

2. Navedli vam bomo dve aktualni temi, ki se pojavljajo v medijih. Povejte, koliko veste o...

	o temi ne vem nič	o temi vem le malo	o temi vem veliko	o temi vem zelo veliko
... gradnji mošeje v Ljubljani	1	2	3	4
... kloniranju	1	2	3	4

3. Sedaj vam bomo navedli nekatera dejstva o zgornjih temah, vi pa povejte ali resnična ali ne.

	res	ni res	ne vem
Vodja islamske skupnosti v Sloveniji je mufti Osman Đogić.	1	2	9
Edina prestolnica v Evropi, ki nima mošeje, je Ljubljana.	1	2	9
Ob popisu leta 1991 je bilo muslimanov v Sloveniji približno 80000 ali 4% celotnega prebivalstva Slovenije.	1	2	9
Ena glavnih težav kloniranja je prehitro staranje celic klonirancev.	1	2	9
Strokovnjaki so uspeli razvozlati celoten človeški dedni zapis celice.	1	2	9
Neodvisni strokovnjaki so uradno potrdili rojstvo prvega človeškega klona.	1	2	9

4. Zanima nas VAŠE MNENJE o aktualnih temah. Prosimo vas, da nam poveste, v kolikšni meri z njimi osebno soglašate

	sploh ne soglašam	ne soglašam	niti / niti	soglašam	popolnoma soglašam	ne vem
... z gradnjo mošeje v Ljubljani	1	2	3	4	5	9
...s kloniranjem	1	2	3	4	5	9

5. Kaj pa VAŠI PRIJATELJI? V kolikšni meri večina vaših prijateljev soglaša z naslednjima aktualnima temama...

	večina popolnoma ne soglaša	večina ne soglaša	večina niti ne soglaša niti soglaša	večina soglaša	večina popolnoma soglaša	ne vem
... z gradnjo mošeje v Ljubljani	1	2	3	4	5	9
...s kloniranjem	1	2	3	4	5	9

6. V kolikšni meri pa menite, da večina PREBIVALCEV SLOVENIJE soglaša z naslednjima aktualnima temama...

	večina popolnoma ne soglaša	večina ne soglaša	večina niti ne soglaša niti soglaša	večina soglaša	večina popolnoma soglaša	ne vem
... z gradnjo mošeje v Ljubljani	1	2	3	4	5	9
...s kloniranjem	1	2	3	4	5	9

7. V spodnji tabeli smo izbrali dve aktualni temi. Prosimo vas, da za VSAKO TEMO POSEBEJ premislite in prekrizate tiste situacije, v katerih bi bili trenutno o TEJ TEMI pripravljeni spregovoriti v...

	PRIPRAVLJEN izraziti mnenje o	PRIPRAVLJEN izraziti mnenje o
	...gradnji mošeje v Ljubljani	...o kloniranju
... pismih bralcev	☐	☐
... sodelovati / -a v kontaktnih oddajah (TV)	☐	☐
... internetu (razpravni deski/forumu, v diskusijski skupini) pod anonimnim imenom	☐	☐
... telefonski anketi	☐	☐
... pogovoru s sodelavci, znanci	☐	☐
... parlamentu	☐	☐
... pogovoru med prijatelji	☐	☐
... referendum	☐	☐
... internetu (razpravni deski/forumu, v diskusijski skupini) s svojim pravim imenom	☐	☐
... osebni anketi	☐	☐
... pogovoru z družinskimi člani / najbližjimi	☐	☐
... javnem nastopu (pred množico, na sestanku, na predavanju)	☐	☐
... internetni anketi	☐	☐

8. Sledijo trditve o vašem odnosu do kloniranja. Za vsako trditev vas prosimo, da označite, v kolikšni meri se strinjate.

	sploh se ne strinjam	se ne strinjam	niti/niti	se strinjam	popolnoma se strinjam
Dolgočasim se, ko drugi razpravljajo o kloniranju.	1	2	3	4	5
S prijatelji se pogosto pogovarjam o kloniranju.	1	2	3	4	5
Problematiko o kloniranju poznam dovolj dobro, da lahko izrazim svoje mnenje.	1	2	3	4	5
Pogosto spremljam, kaj se v medijih govori oziroma piše o kloniranju	1	2	3	4	5
O problematiki kloniranja vem več kot večina ljudi, ki jih poznam.	1	2	3	4	5
O problematiki kloniranja bi lahko razpravljaj veliko časa.	1	2	3	4	5

9. Sledijo trditve o vašem odnosu do gradnje mošeje v Ljubljani. Zanima nas, v kolikšni meri se strinjate z naslednjimi trditvami.

	sploh se ne strinjam	se ne strinjam	niti/niti	se strinjam	popolnoma se strinjam
Dolgočasim se, ko drugi razpravljajo o gradnji mošeje v Ljubljani.	1	2	3	4	5
S prijatelji se pogosto pogovarjam o gradnji mošeje v Ljubljani.	1	2	3	4	5
Problematiko o gradnji mošeje v Ljubljani poznam dovolj dobro, da lahko izrazim svoje mnenje.	1	2	3	4	5
Pogosto spremljam, kaj se v medijih govori oziroma piše, o gradnji mošeje v Ljubljani.	1	2	3	4	5
O problematiki gradnje mošeje v Ljubljani vem več kot večina ljudi, ki jih poznam.	1	2	3	4	5
O gradnji mošeje v Ljubljani bi lahko razpravljaj veliko časa.	1	2	3	4	5

10. Spodnje trditve se nanašajo na vaš odnos do javnomnenjskih glasovanj. Zanima nas, v kolikšni meri se strinjate z naslednjimi trditvami...

	sploh se ne strinjam	se ne strinjam	niti niti	se strinjam	popolnoma se strinjam	ne vem
Rezultatom javnomnenjskih glasovanj ne zaupam.	1	2	3	4	5	9
Večina ljudi na javnomnenjskih glasovanjih odgovarja pošteno.	1	2	3	4	5	9
S svojimi odgovori v javnomnenjskih anketah lahko kaj spremenim.	1	2	3	4	5	9
Javnomnenjska glasovanja se skušajo v javnosti neupravičeno razvrednotiti.	1	2	3	4	5	9
Rezultati javnomnenjskih glasovanj so velikokrat prirejeni.	1	2	3	4	5	9
Glede na izkušnje, se mi zdijo javnomnenjska glasovanja vredna zaupanja.	1	2	3	4	5	9

11. Zanima nas, v kolikšni meri se strinjate oziroma ne strinjate z naslednjimi trditvami...

	sploh se ne strinjam	se ne strinjam	niti niti	se strinjam	popolnoma se strinjam	ne vem
Vsak(a) državljan(ka) mora imeti pravico, da svoje prepričanje javno predstavi.	1	2	3	4	5	9
Vsakdo bi moral imeti pravico, da izrazi svoje mnenje, čeprav se razlikuje od mnenja večine.	1	2	3	4	5	9
Brez politične opozicije ni mogoče imeti demokracije.	1	2	3	4	5	9
Vsaka politična stranka bi morala imeti možnost vladanja.	1	2	3	4	5	9
Konflikti med interesnimi skupinami in vlado so v škodo blaginje vseh.	1	2	3	4	5	9
Državljan(ka) bi moral(a) izgubiti pravico do demonstriranja in stavkanja, če ogroža javni red.	1	2	3	4	5	9
V vsaki demokratični družbi obstajajo konflikti, ki povzročijo nasilje.	1	2	3	4	5	9
Naloga politične opozicije ni, da kritizira delo vlade, ampak da spodbuja njeno delovanje.	1	2	3	4	5	9

SLEDI ŠE SKLOP VPRAŠANJ, KI SE NANAŠA NA VAŠE OSEBNE LASTNOSTI

12. Na spodnje trditve odgovorite, v kolikšni meri le-te držijo za vas.

	zame sploh ne drži	zame ne drži	niti niti	zame drži	zame popolnoma drži
Tudi ko to ni pomembno, me skrbi, kaj si drugi mislijo o meni.	1	2	3	4	5
Včasih me skrbi, da me drugi ne bi marali.	1	2	3	4	5
Strah me je, da bi izpadel(a) neumno.	1	2	3	4	5
Ko vem, da me nekdo ocenjuje, postanem živčen(a) in napet(a).	1	2	3	4	5
Strah me je, da me ljudje ne bi sprejeli.	1	2	3	4	5
Mnenja drugih ljudi o meni mi niso pomembna.	1	2	3	4	5
Ko se pogovarjam z nekom, me skrbi, kaj si le ta misli o meni.	1	2	3	4	5
Včasih me skrbi, da bi bil(a) sam(a).	1	2	3	4	5

13. Na kratko vam bomo opisali različne situacije. Zanima nas, koliko le-te veljajo za vas.

	zame sploh ne drži	zame do neke mere drži	zame drži	zame popolnoma drži
Ko govorim pred skupino ljudi se počutim nervozno.	1	2	3	4
Zlahka se pogovarjam z neznanci.	1	2	3	4
Potrebujem nekaj časa, da premagam plahost v novih situacijah.	1	2	3	4
Težko delam, če me nekdo opazuje.	1	2	3	4
Zlahka se zmedem.	1	2	3	4
V množici ljudi postanem nervozen(a).	1	2	3	4

14. Tudi pri naslednjih trditvah nas zanima, v kolikšni meri le-te držijo za vas.

	zame sploh ne drži	zame ne drži	niti niti	zame drži	zame popolnoma drži
Ne bi izgubil prijateljev, če bi povedal, kaj si v resnici mislim o določeni zadevi.	1	2	3	4	5
Pogosto me skrbi, da ljudje, ki so mi pomembni, o meni nimajo dobrega mnenja.	1	2	3	4	5
Člani skupine, ki se ne strinjajo z idejami skupine, bi morali biti iz nje izključeni.	1	2	3	4	5
Ne skrbi me, kaj si moji prijatelji mislijo o meni.	1	2	3	4	5
Bojim se, da bi se me prijatelji izogibali, če bi povedal kar mislim.	1	2	3	4	5
Premišljuje o tem, kakšno mnenje imajo moji prijatelji o meni	1	2	3	4	5

15. Naslednje trditve se nanašajo na to, kakšno mnenje imate o sebi.

	sploh se ne strinjam	se ne strinjam	niti/niti	se strinjam	popolnoma se strinjam
Vzeto v celoti sem zadovoljen / zadovoljna sam(a) s sabo.	1	2	3	4	5
Vzeto v celoti dobivam občutek, da sem zguba.	1	2	3	4	5
Čutim, da imam številne dobre lastnosti.	1	2	3	4	5
Imam občutek, da sem vreden / vredna vsaj toliko kot drugi.	1	2	3	4	5
Občutek imam, da ne morem biti posebno ponosen / ponosna nase.	1	2	3	4	5
Včasih se počutim nekoristnega / nekoristno.	1	2	3	4	5
Sam(a) sem ravno tako sposoben / sposobna kot večina drugih ljudi.	1	2	3	4	5
Želim si, da bi lahko bolj spoštoval(a) samega (samo) sebe.	1	2	3	4	5
Včasih mislim, da nisem sploh nič vreden(a).	1	2	3	4	5
O sebi imam dobro mnenje	1	2	3	4	5

16. Še zadnji sklop trditev, pri katerih nas zanima, v kolikšni meri le-te držijo za vas.

	zame sploh ne velja	zame ne velja	niti niti	zame velja	zame popolnoma velja
Intenzivno in dolgotrajno razmišljanje mi prinese zadovoljstvo.	1	2	3	4	5
Raje delam nalogo, ki je intelektualna, težavna in pomembna, kot nalogo, ki je pomembna, vendar ne zahteva toliko razmišljanja.	1	2	3	4	5
Po opravljeni nalogi, ki je zahtevala veliko miselnega napora, občutim bolj olajšanje kot zadovoljstvo.	1	2	3	4	5
Situacije, v katerih je velika možnost, da bom moral globoko razmišljati, poskušam že vnaprej predvideti in se jim izogniti.	1	2	3	4	5
Raje razmišljam o majhnih, dnevnih načrtih kot o dolgotrajnih načrtih.	1	2	3	4	5
Ideja abstraktnega razmišljanja mi je privlačna.	1	2	3	4	5

17. ZA konec pa samo še nekaj vaših podatkov. Prosimo vas, da obkrožite številko pred ustreznim odgovorom.

FAKULTETA	1 – Fakulteta za organizacijske vede	2 – Pravna fakulteta	2 - drugo
------------------	--------------------------------------	----------------------	-----------

SPOL	1 - MOŠKI	2 - ŽENSKI
-------------	-----------	------------

LETNIK ŠTUDIJA	1- letnik	2- letnik	3- letnik	4- letnik	5 - absolvent
-----------------------	-----------	-----------	-----------	-----------	---------------

PREBIVALIŠČE V ČASU ŠTUDIJA	1 - doma, pri starših v Ljubljani	2 – na predavanja se vozim	3 - v študentskem domu	4 - v najemniškem stanovanju	5 - drugo
------------------------------------	-----------------------------------	----------------------------	------------------------	------------------------------	-----------

Priloga B: Osnovne statistike obravnavanih spremenljivk

Skladnost med individualnim mnenjem in percepcijo mnenja večine

Tabela 11: »Zanima nas VAŠE MNENJE o aktualnih temah. Prosimo vas, da nam poveste, v kolikšni meri z njimi osebno soglašate?«

	sploh ne soglašam	ne soglašam	ni / ni	soglašam	popolnoma soglašam
... z gradnjo mošeje v Ljubljani	13%	16%	21%	32%	16%
... s kloniranjem	39%	28%	17%	10%	4%

Tabela 12: Porazdelitev sestavljene spremenljivke skladnost med individualnim mnenjem in percepcijo mnenja večine

	popolna skladnost	skladnost	delna neskladnost	neskladnost
... z gradnjo mošeje v Ljubljani	21%	40%	25%	14%
... s kloniranjem	42%	45%	10%	2%

Samospoštovanje

Tabela 13: Osnovne statistike na indikatorjih samospoštovanje

	sploh se ne strinjam	se ne strinjam	ni / ni	se strinjam	popolnoma se strinjam	n	povp.	std. odk.
Vzeto v celoti sem zadovoljen / zadovoljna sam(a) s sabo.	1,0%	8,5%	29,1%	55,3%	6,0%	199	3,6	0,8
Vzeto v celoti dobivam občutek, da sem zguba.*	1,0%	2,5%	11,0%	41,0%	44,5%	200	4,3	0,8
Čutim, da imam številne dobre lastnosti.	0,5%	2,0%	14,1%	67,8%	15,6%	199	4,0	0,7
Imam občutek, da sem vreden / vredna vsaj toliko kot drugi.		1,5%	7,0%	59,5%	32,0%	200	4,2	0,6
Občutek imam, ne morem biti posebno ponosen / ponosna nase.*	1,5%	6,5%	30,2%	43,2%	18,6%	199	3,7	0,9
Včasih se vsekakor ocutim se nekoristnega / nekoristno.*	2,5%	23,5%	35,5%	28,0%	10,5%	200	3,2	1,0
Sam(a) sem ravno tako sposoben / sposobna kot večina drugih ljudi.		2,0%	11,6%	58,8%	27,6%	199	4,1	0,7
Želim si, da bi lahko bolj spoštoval(a) samega (samo) sebe.*	13,6%	30,2%	30,2%	19,6%	6,5%	199	2,8	1,1
Včasih mislim, da nisem sploh nič vreden(a).*	1,5%	5,0%	18,0%	41,0%	34,5%	200	4,0	0,9
O sebi imam dobro mnenje.	1,0%	4,0%	19,5%	61,0%	14,5%	200	3,8	0,8

Minljiv strah pred izolacijo

Tabela 14: Osnovne statistike na indikatorjih minljiv strah pred izolacijo

	zame sploh ne drži	zame ne drži	niti niti	Zame drži	zame popolnoma drži	n	povp.	std. odklon
Strah me je, da bi izpadel(a) neumno.	5%	22%	28%	36%	8%	197	3,2	1,0
Tudi ko ni pomembno, me skrbi kaj si drugi mislijo o meni.	12%	33%	25%	28%	3%	198	2,8	1,1
Ko vem, da me nekdo ocenjuje, postanem živčen(a) in napet(a).	4%	15%	32%	41%	8%	198	3,3	1,0
Mnenja drugih ljudi o meni mi niso pomembna.*	2%	16%	31%	42%	9%	197	3,4	0,9
Ko se pogovarjam z nekom, me skrbi kaj si le ta misli o meni.	11%	32%	36%	20%	2%	197	2,7	1,0

Stalen strah pred izolacijo

Tabela 15: Osnovne statistike na indikatorjih stalen strah pred izolacijo

	zame sploh ne drži	zame ne drži	niti niti	zame drži	zame popolnoma drži	n	povp.	std. odklon
Včasih me zelo skrbi, da bi bil/-a sam/-a.	13%	29%	29%	19%	9%	197	2,8	1,2
Včasih me zelo skrbi, da me drugi ne bi marali.	9%	22%	33%	32%	5%	198	3,0	1,0
Strah me je, da me ljudje nebi sprejeli.	8%	34%	31%	24%	4%	197	2,8	1,0

Strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine

Tabela 16: Osnovne statistike na indikatorjih strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine

	zame sploh ne drži	zame ne drži	niti niti	zame drži	zame popolnoma drži	n	povp.	std. odklon
Ne bi izgubil prijateljev, če bi povedal, kaj si v resnici mislim o določeni zadevi.*	28%	48%	9%	7%	7%	201	2,2	1,1
Pogosto me skrbi, da ljudje, ki so mi pomembni, o meni nimajo dobrega mnenja.	21%	37%	22%	17%	2%	201	2,4	1,1
Člani skupine, ki se ne strinjajo z idejami skupine, bi morali biti iz nje izključeni.	40%	41%	14%	5%	1%	199	1,9	0,9
Ne skrbi me, kaj si moji prijatelji mislijo o meni.*	6%	19%	34%	31%	9%	201	3,2	1,1
Bojim se, da bi se me prijatelji izogibali, če bi povedal kar mislim.	36%	41%	17%	4%	2%	201	2,0	0,9
Premišljuje o tem, kakšno mnenje imajo moji prijatelji o meni	12%	28%	29%	29%	3%	201	2,8	1,1

Vpletenost v temo

Tabela 17: Osnovne statistike na indikatorjih vpletenosti v temo – gradnja mošeje v LJ

	sploh se ne strinjam	se ne strinjam	niti / niti	se strinjam	popolnoma se strinjam	n	povp.	std. odklon
Dolgočasim se, ko drugi razpravljajo o gradnji mošeje v LJ.*	20%	42%	24%	11%	4%	200	2,4	1,1
Pogosto spremljam, kaj se v medijih govori oziroma piše o gradnji mošeje v LJ	12%	23%	35%	28%	3%	200	2,9	1,0
O problematiki gradnje mošeje v LJ vem več kot večina ljudi, ki jih poznam.	20%	37%	33%	9%	2%	200	2	1

Tabela 18: Osnovne statistike na indikatorjih vpletenosti v temo - kloniranje

	sploh se ne strinjam	se ne strinjam	niti / niti	se strinjam	popolnoma se strinjam	n	povp.	std. odklon
Dolgočasim se, ko drugi razpravljajo o kloniranju.*	1%	5%	20%	41%	34%	199	4,0	0,9
Pogosto spremljam, kaj se v medijih govori oziroma piše o kloniranju	4%	20%	33%	41%	3%	200	3,2	0,9
O problematiki kloniranja vem več kot večina ljudi, ki jih poznam.	11%	33%	38%	17%	2%	199	2,7	0,9

Priloga C: Korelacije med opazovanimi spremenljivkami

Tema kloniranje

Tabela 19: Korelacijska matrika (zasebno izražanje) – tema kloniranje

	zasebno izražanje	skaldnost med individualnim mnenjem in percepcijo mnenja večine	stalen ("trait") strah pred izolacijo	minljiv ("state") strah pred izolacijo	strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine	vpletenost v temo	samospoštovanje
zasebno izražanje	1	0,107	-0,076	-0,158*	-0,189**	0,257**	0,133
skaldnost med individualnim mnenjem in percepcijo mnenja večine	0,107	1	-0,088	-0,141	-0,142	0,216**	0,160*
stalen ("trait") strah pred izolacijo	-0,076	-0,088	1	0,678**	0,551**	-0,169*	-0,457**
minljiv ("state") strah pred izolacijo	-0,158*	-0,141	0,678**	1	0,553**	-0,096	-0,414**
strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine	-0,189**	-0,142	0,551**	0,553**	1	-0,088	-0,498**
vpletenost v temo	0,257**	0,216**	-0,169*	-0,096	-0,088	1	0,097
samospoštovanje	0,133	0,160*	-0,457**	-0,414**	-0,498**	0,097	1

Tabela 20: Korelacijska matrika (javno izražanje) – tema kloniranje

	javno izražanje	skaldnost med individualnim mnenjem in percepcijo mnenja večine	stalen ("trait") strah pred izolacijo	minljiv ("state") strah pred izolacijo	strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine	vpletenost v temo	samospoštovanje
javno izražanje	1	0,132	-0,093	-0,120	-0,246**	0,263**	0,232**
skaldnost med individualnim mnenjem in percepcijo mnenja večine	0,132	1	-0,088	-0,141	-0,142	0,216**	0,160**
stalen ("trait") strah pred izolacijo	-0,093	-0,088	1	0,678**	0,551**	-0,169*	-0,457**
minljiv ("state") strah pred izolacijo	-0,120	-0,141	0,678	1	0,554**	-0,096	-0,414**
strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine	-0,246	-0,142	0,551	0,553	1	-0,088	-0,498**
vpletenost v temo	0,263	0,216	-0,169	-0,096	-0,088	1	0,097
samospoštovanje	0,231	0,160	-0,457	-0,414	-0,498	0,097	1

Tema mošeja

Tabela 21 Korelacijska matrika (zasebno izražanje) – tema mošeja

	zasebno izražanje - mošeja	skladnost med individualnim mnenjem in percepcijo mnenja večine	stalen ("trait") strah pred izolacijo	minljiv ("state") strah pred izolacijo	strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine	vpletenost v temo	samospoštovanje
zasebno izražanje	1	0,163*	-0,099	-0,124	-0,177*	0,478**	0,148*
skladnost med individualnim mnenjem in percepcijo mnenja večine	0,163	1	-0,037	-0,040	-0,052	0,119	-0,050
stalen ("trait") strah pred izolacijo	-0,099	-0,037	1	0,678**	0,551**	-0,156*	-0,457**
minljiv ("state") strah pred izolacijo	-0,124	-0,040	0,678	1	0,553**	-0,095	-0,414**
strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine	-0,177	-0,052	0,551	0,553	1	-0,071	-0,498**
vpletenost v temo	0,478	0,119	-0,156	-0,095	-0,071	1	0,130
samospoštovanje	0,148	-0,050	-0,457	-0,414	-0,498	0,130	1

Tabela 22: Korelacijska matrika (javno izražanje) – tema mošeja

	javno izražanje	skladnost med individualnim mnenjem in percepcijo mnenja večine	stalen ("trait") strah pred izolacijo	minljiv ("state") strah pred izolacijo	strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine	vpletenost v temo	samospoštovanje
javno izražanje - mošeja	1	0,111	-0,122	-0,117	-0,199**	0,412**	0,188**
skladnost med individualnim mnenjem in percepcijo mnenja večine	0,111	1	-0,037	-0,040	-0,052	0,119	-0,050
stalen ("trait") strah pred izolacijo	-0,122	-0,037	1	0,678**	0,551**	-0,156**	-0,457**
minljiv ("state") strah pred izolacijo	-0,117	-0,040	0,678	1	0,553**	-0,095	-0,414**
strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine	-0,199	-0,052	0,551	0,553	1	-0,071	-0,498**
vpletenost v temo	0,412	0,119	-0,156	-0,095	-0,071	1	0,130
samospoštovanje	0,188	-0,050	-0,457	-0,414	-0,498	0,130	1

Priloga D: Preverjanje teoretskega modela

T-statisike

Tabela 23 :T-statisike med opazovanimi spremenljivkami

	kloniranje		mošeja	
	javno	zasebno	javno	zasebno
γ_{11} (stalen strah pred izolacijo, pripravljenost izražanja mnenja)	-0,51	0,21	1,46	1,19
γ_{13} (vpletenost v temo, pripravljenost izražanja mnenja)	-0,96	1,41	-0,52	0,12
γ_{14} (samospoštovanje, pripravljenost izražanja mnenja)	0,64	1,04	-0,92	-0,03
γ_{21} (stalen strah pred izolacijo, skladnost mnenja)	-0,24	-0,38	---	---
γ_{33} (vpletenost v temo, minljiv strah pred izolacijo)	-1,50	-1,50	9,98	9,99
γ_{34} (samospoštovanje, minljiv strah pred izolacijo)	-7,21	-7,19	-4,81	-4,81
γ_{14} (samospoštovanje, stalen strah pred izolacijo)	-12,19	-12,19	-12,87	-12,08
β_{12} (skladnost mnenja, pripravljenost izražanja mnenja)	0,39	-1,46	-2,07	-1,84
β_{13} (minljiv strah pred izolacijo, pripravljenost izražanja mnenja)	0,08	-1,79	-0,41	-0,75
β_{14} (strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine, pripravljenost izražanja mnenja)	2,31	-0,90	-0,12	-1,02
β_{32} (skladnost mnenja, minljiv strah pred izolacijo)	-0,39	-0,38	-0,25	-0,24
β_{31} (stalen strah pred izolacijo, minljiv strah pred izolacijo)	-3,52	-3,51	-2,09	-2,09
β_{41} (stalen strah pred izolacijo, strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine)	0,31	0,31	---	---
β_{34} (strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine, minljiv strah pred izolacijo)	-3,70	-3,70	-4,39	-4,39
β_{44} (samospoštovanje, strah pred izolacijo znotraj referenčne skupine)	-0,38	-0,38	0,72	-0,72
<i>število prostorskih stopenj</i>	5	5	5	5
χ^2	5,25	5,13	9,53	9,56
<i>statistična značilnost P</i>	0,39	0,40	0,09	0,09
<i>RMSEA</i>	0,02	0,01	0,08	0,08